

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Veronika Mžiková

Binarita pohlaví a genderu v českém právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Petr Agha, LL.M., Ph.D.

Katedra: Katedra politologie a sociologie

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 6. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 158 767 znaků včetně mezer.

Veronika Mžíková

diplomantka

V Praze dne 30. 6. 2024

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Petru Aghovi, LL.M., Ph.D. za to, že se vedení této práce ujal, a za jeho cenné rady. Dále bych ráda poděkovala své rodině a přátelům za podporu, kterou mi po celou dobu mého studia poskytovali.

Obsah

Úvod	6
1. Intersex lidé a binarita pohlaví a genderu	8
1.1. Úvod	8
1.2. Pohlaví a gender	8
1.3. Intersex lidé	9
1.4. Binarita pohlaví a genderu v právu.....	14
1.4.1. Binarita pohlaví a genderu a intersex lidé.....	14
1.4.2. Zakotvení binarity pohlaví a genderu v českém právu	15
1.4.2.1. Zákonná úprava	15
1.4.2.2. Judikatura	16
1.5. Shrnutí	20
2. Intersex lidé a binarita pohlaví a genderu v diskurzích	21
2.1. Úvod	21
2.2. Medicínský diskurz.....	21
2.3. Diskurz kriticko-teoretických studií	23
2.4. Lidskoprávní diskurz	25
2.5. Shrnutí	27
3. Ochrana dílčích práv intersex lidí	29
3.1. Úvod	29
3.2. Lidskoprávní rámec	29
3.3. Právo na tělesnou integritu a na informovaný souhlas	30
3.3.1. Zákroky na intersex lidech z pohledu lidskoprávních mezinárodních organizací ..	34
3.3.2. Zákroky na intersex lidech z pohledu českého práva	37
3.4. Právo na sebeurčení	41
3.4.1. Právo na sebeurčení a genderová identita intersex lidí	42
3.4.2. Právo na genderovou identitu intersex lidí v mezinárodně-lidskoprávním diskurzu	42
3.4.3. Y proti Francii.....	44
3.4.4. Právo na sebeurčení intersex lidí v českém právu	47
3.5. Ochrana intersex lidí před diskriminací.....	48
3.5.1. Diskriminace intersex lidí	49
3.5.2. Ochrana před diskriminací a mezinárodní lidskoprávní diskurz	49

3.5.3. Diskriminace intersex lidí ve sportu – případ Semenya proti Švýcarsku	51
3.5.4. Diskriminace intersex lidí a české právo	53
3.6. Shrnutí	55
4. Ochrana intersex lidí v českém právu – úvahy <i>de lege ferenda</i> v komparaci s německou právní úpravou.....	56
4.1. Úvod	56
4.2. Ochrana osobní integrity před nepotřebnými a mutilačními lékařskými zákroky	56
4.3. Variace pohlavních znaků jako třetí pohlaví?	58
4.4. Variace pohlavních znaků jako diskriminační důvod.....	62
4.5. Shrnutí	62
Závěr.....	64
Seznam zkratek	66
Seznam použitých zdrojů	67
Seznam příloh.....	79
Příloha č. 1.....	80
Binarita pohlaví a genderu v českém právu, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce.....	82
Sex and Gender Binary in Czech Law, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	83

Úvod¹

Je to holka, nebo kluk? To je zpravidla jedna z prvních otázek, kterou si rodiče a lékaři kladou při příchodu dítěte na svět. Tuto otázku si pak klade i právo, které skrz své instituce registruje pohlaví každého člověka jako ženské, nebo mužské. Od určení pohlaví se tedy v českém prostředí odvíjí to, co bude mít člověk zapsáno v rodném listu a v občanském průkazu, do jakých kategorií bude veřejnými institucemi řazen a do jakých prostor vpouštěn, jaká lékařská péče mu bude poskytována či s kým bude moct uzavřít manželství.

Přestože většině osob tato všudypřítomná binární kategorizace nečiní v životě jakékoliv potíže, existují lidé, kteří se představám o ideální binaritě pohlaví biologicky vymykají. U těchto jedinců mohou různé požadavky, které na ně tato binarita klade, dosahovat až porušování jejich lidských práv. Tato práce se proto bude zabývat tématem ochrany lidských práv intersex lidí, rodících se s ženskými i mužskými pohlavními znaky, ve společenském a právním prostředí, které je postaveno na představě o neprostupné dichotomii pohlaví. Protože se jedná o početně malou a historicky stigmatizovanou menšinu, je rozsáhlejší mezinárodní debata o lidských právech intersex lidí záležitostí až poslední dekády a konkrétní opatření na ochranu této menšiny jen pomalu pronikají do právních systémů. Autorka má proto za to, že tato práce bude na poli závěrečných prací relevantním příspěvkem k tématu.

Hlavním cílem této práce proto bude zodpovězení následující výzkumné otázky: *Jak jsou chráněna lidská práva intersex lidí v českém právu, které je založeno na striktní binaritě pohlaví a genderu?* Společně s tím bude také zkoumáno, jaké společenské a právní diskurzy ovlivňují ochranu lidských práv intersex lidí. V tomto smyslu pak bude kladen důraz především na analýzu lidskoprávního diskurzu. V neposlední řadě bude také zkoumána otázka, jaká konkrétní opatření mohou přispět k ochraně lidských práv intersex lidí.

Nelze opomenout, že v současnosti existují i jiné, konzervativnější názory na problematiku variací pohlavních znaků. Některé proudy například považují prosazování některých práv intersex lidí za součást „genderové ideologie“, od níž má být nestranné a objektivní právo oproštěno. Různé debaty se rovněž zaměřují spíše na obecný a většinový společenský zájem, nikoliv na dopady právní úpravy na intersex jednotlivce. V kontextu péče o genderové menšiny je také prominentní medicínský diskurz, který v českém prostředí klade důraz na tradiční poznatky o binárním rozdělení pohlaví a který vnímá variace pohlavních

¹ V této práci je citováno v souladu s novou citační normou ČSN ISO 690:2022, a to metodou průběžných poznámek ve formě zkrácené citace (PŘIJMENÍ, Název, rok, příp. číslo strany). Plná citace je vždy uvedena v Seznamu zdrojů.

znaků či transgender jako vzácné výjimky, jež je nutno zkoumat spíše jako poruchy. Vzhledem k vytyčeným cílům a obecnému přesvědčení autorky tato práce nicméně zkoumá a řeší téma variací pohlavních znaků a souvisejících genderových aspektů primárně z pohledu lidskoprávního při současném odkazování na kritické lidskoprávní a queer teorie.

První část práce bude zaměřena na definování základních pojmů a představení stěžejních otázek, které jsou s ochranou práv intersex osob spojeny. Zároveň bude nastíněno, jak se liší definice variací pohlavních znaků mezi lékaři a lidskoprávními organizacemi, a to v kontextu historického vývoje zacházení s intersex lidmi. Poté bude analyzováno, jakým způsobem je v českém právu a judikatuře zakotvena binarita pohlaví a jestli jakkoliv reflektuje existenci intersex osob.

Druhá část se bude hlouběji věnovat různým diskurzům, které ovlivňují ochranu intersex lidí ve společnosti a v právu. Bude znázorněno, že diskurzy si v mnohém konkurují a odporují, a to mj. ve svých přístupech k prosazování binarity pohlaví u intersex lidí. Konkrétně budou rozebrány a vzájemně porovnány diskurzy medicínské, kriticko-teoretické a lidskoprávní.

Třetí část práce se ponoří do zkoumání možností ochrany dílčích lidských práv intersex lidí, a to především práv na ochranu osobní integrity a sebeurčení a ochranu před diskriminací. V této části bude u jednotlivých lidských práv nejprve uvedeno, proč u intersex lidí může docházet k jejich porušování. Dále bude na konkrétních dokumentech OSN, Rady Evropy a EU analyzováno, jak je ochrana práv intersex lidí zakotvena na mezinárodní úrovni. V neposlední řadě bude také zkoumáno, jak a jestli vůbec jsou tato práva intersex lidí ošetřena v českém právním řádu.

Čtvrtá a poslední část navrhne konkrétní legislativní opatření, která mohou v českém prostředí přispět k ochraně lidských práv intersex lidí. Prostor zde bude věnován především otázce zavedení tzv. třetího pohlaví a jeho případné vhodnosti k ochraně práv intersex lidí. To bude vyhodnoceno na základě komparace s německou právní úpravou, která v současné době možnost registrace nebinárního pohlaví umožňuje.

1. Intersex lidé a binarita pohlaví a genderu

1.1. Úvod

Cílem úvodní části této práce je především představit problematiku a otázky, kterým bude tato práce věnována. V první části tedy bude uvedeno, kdo jsou intersex lidé a proč je třeba se jejich právy zabývat v rámci binarity pohlaví. Rovněž bude podrobněji vysvětleno, jak bylo s intersex lidmi ještě v nedávné historii zacházeno a jaké dopady to má na současné napětí mezi medicínským a lidskoprávním pojetím variací pohlavních znaků. V neposlední řadě bude analyzováno, jak je binarita pohlaví zakotvena v české legislativě a judikatuře.

1.2. Pohlaví a gender

Pro účely této práce je ještě před ponořením se do samotné problematiky práv intersex lidí nutné definovat, co se skrývá pod pojmy *pohlaví* a *gender*, a jak budou v této práci tyto pojmy používány. Pojem pohlaví lze jistě považovat za natolik univerzální a multidisciplinární, že lze těžko hledat všeobjímající, zcela výstižnou definici. Dle Duškové a kol. nelze přitom pohlaví vnímat jako otázku jednoho atributu (např. chromozomu), nýbrž jako sadu mnoha biologických charakteristik, které spolu vzájemně interagují². Pohlaví jedince tak utváří jednak kombinace a interakce chromozomů, zárodečných buněk, hormonů, vzhledu genitálií a dalších tělesných znaků a jednak také psychické neboli jedincem prožívané pohlaví³.

Jednoduchá definice OSN pak naznačuje, k čemu rozlišování pohlaví primárně slouží. OSN uvádí následující definici: „*pohlaví označuje biologické charakteristiky, které rozdělují lidi na muže a ženy. Přestože tyto sady biologických charakteristik se vzájemně nevylučují, neboť existují jedinci, kteří mají charakteristiky obou pohlaví, obecně tyto charakteristiky tíhnou k rozlišování mužů a žen.*“⁴ Právě druhá věta této definice je pro tuto práci relevantní, neboť jsou to právě intersex lidé, kteří se v různé intenzitě rodí s biologickými charakteristikami obou pohlaví, a mohou se tedy vymykat většinovému rozlišování pohlaví lidí na ženské a mužské.

Vedle pohlaví pak stojí pojem *gender*, kterým se označuje společenská rovina pohlaví⁵. Tento termín se zprvu zrodil jako nástroj feministických teorií k znázornění toho, že mnoho zdánlivě neměnných představ o „biologickém“ chování a postavení mužů a žen jsou ve

² DUŠKOVÁ et al., *Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí*, 2022, s. 3 - 4.

³ Ibid.

⁴ WORLD HEALTH ORGANIZATION, *Sexual and Reproductive Health and Research (SRH)*, 2023.

⁵ FAFEJTA, *Gender, heteronormativita a genderová práva*, 2009.

skutečnosti socio-kulturními konstrukty⁶. Dnes je pojem gender běžně užíván akademickými, státními i mezinárodními institucemi, a to především ke zkoumání socio-ekonomicko-politických vztahů a nerovností mezi muži a ženami⁷. To, jakým způsobem jedinec subjektivně prožívá bytí mužem, ženou či nebinární osobou se pak označuje jako *genderová identita*⁸. Tento termín je v širší společnosti užíván především ve spojitosti s ochranou práv genderových minorit (např. trans lidí)⁹, která v právních systémech vyvolává v posledních letech mnoho kontroverzí a otázek.

V této práci budou pohlaví a gender užívány především ve spojitosti s právy intersex lidí, proto je třeba na tyto pojmy nahlížet jako na propojené, neoddělitelné a vzájemně interagující. Variace pohlavních znaků totiž zahrnují tělesnou i duševní identitu jedince¹⁰. Ochranu práv intersex osob proto nelze eliminovat pouze na problematiku určování pohlaví intersex dětí při narození nebo na důsledky lékařských zákroků prováděných na pohlavních orgánech lidí s variacemi pohlavních znaků. Je rovněž třeba zkoumat, jaké společenské, potažmo mocenské mechanismy umožňují a způsobují, že ochrana práv intersex lidí jsou dosud neviditelným a nesrozumitelným tématem v širší odborné i společenské diskuzi. Je také třeba zdůraznit, že pojmy pohlaví, gender, intersex, variace pohlavních znaků jsou chápány a používány odlišně podle diskurzu, v jehož kontextu se tyto fenomény zkoumají.

1.3. Intersex lidé

Jak již bylo zmíněno, intersex lidé, variace pohlavních znaků a témata s nimi spojená jen pomalu pronikají do povědomí širší společnosti. Co se pod těmito zastřešujícími pojmy skrývá, může být těžké si prakticky představit, proto bude téma variací pohlavních znaků představeno konkrétním případem. Jednou z intersex variací, resp. diagnóz je syndrom necitlivosti na androgeny (zkr. PAIS či CAIS), se kterým se narodilo dítě ve vybrané kazuistice¹¹. Případ popisuje novorozence s „malformací“ dívčího genitálu. Dítě se narodilo s vaginou, zvětšeným klitorisem, přítomností varlat v tříselech a absencí vaječníků a dělohy. Po

⁶ Ibid., s. 76.

⁷ Viz např. Úmluva o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (CETS č. 210, 2011), ÚŘAD VLÁDY ČR, Ženy a muži v datech 2023, 2023.

⁸ SCHWEIZER et al., Gender experience and satisfaction with gender allocation in adults with diverse intersex conditions (divergences of sex development, DSD), 2014, s. 56.

⁹ Termín genderové identity pravidelně ve své judikatuře používá i Evropský soud pro lidská práva. Viz COUNCIL OF EUROPE, Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights - Rights of LGBTI persons, 2022.

¹⁰ BARŠOVÁ, Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.), 2020.

¹¹ BAJOVÁ, Máme dceru..., nebo ne? Syndrom necitlivosti na androgeny, 2014.

narození bylo dítě podrobováno různým vyšetřením, předáváno z oddělení na oddělení. Druhý den života dítěte bylo zjištěno, že gen dítěte nese mužský chromozom XY.

Přestože se dítě narodilo prakticky zdravé, procházelo od momentu narození řadou vyšetření a testů, prováděných s cílem určit, k jakému pohlaví dítě přiřadit. Možnost, že by lékaři přiřazení pohlaví dítěti mohli odložit či později opravit, v kontextu vybrané kazuistiky neexistuje. Zatímco u většiny lidí nepředstavuje určení pohlaví při narození problém, přičemž jejich genderová identita se pak v průběhu života ve většině shoduje s pohlavím určeným při narození, u některých intersex jedinců tomu tak být nemusí. Od přiřazení pohlaví dítěti s variacemi pohlavních znaků se nicméně odvíjí jednak to, jaké lékařské zákroky bude intersex jedinec pravděpodobně v průběhu života podstupovat, přičemž účelem těchto zákroků bude primárně, aby se intersex jedinec co nejvíce podobal přiřazenému pohlaví¹², a jednak i to, jak bude dítě vychovááno, do jakých kategorií bude v průběhu života řazeno a jaké chování od něj bude očekáváno¹³.

Po uvedení jedné z možných variací pohlavních znaků na konkrétním případě lze konečně intersex či variace pohlavních znaků definovat. Ani variace pohlavních znaků nemají jednotnou definici, která by vystihla diverzitu v jejich tělesných a psychických projevech u intersex osob. Jedním z cílů této práce je také demonstrovat, že zdánlivě jeden pojem může být tvarován a interpretován různými profesními či zájmovými skupinami odlišně, přičemž při zkoumání variací pohlavních znaků lze sledovat vzájemné historické napětí mezi medicínským a lidskoprávním, potažmo aktivistickým přístupem. Zároveň je třeba zdůraznit, že definice a terminologie užívané odlišnými skupinami a aktéry mohou přispívat k tomu, jak jsou v různých kontextech intersex lidé vnímáni a jak je problematika variací pohlavních znaků právně regulována¹⁴.

V této práci proto budou použity dvě definice variací pohlavních znaků – lidskoprávní a medicínská. Rada Evropy definuje variaci pohlavních znaků následovně: „*Intersex lidé se rodí s biologickými pohlavními charakteristikami, které nenaplňují společenské normy nebo medicínské definice toho, co z osoby dělá muže nebo ženu. Mnohdy jsou variace pohlavních znaků u osoby odhaleny již při narození; jindy se projeví až v později v průběhu života,*

¹² ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Background Note on Human Rights Violations Against Intersex People, 2019.

¹³ Prožívání a projevoování genderu je totiž do značné míry ovlivněno genderovými stereotypy. To, jestli je někdo ženou nebo mužem, tak už samo o sobě limituje rozvoj jeho schopností a životních příležitostí. RADA EVROPY, *Gender Equality Glossary*, 2016, s. 10 – 13.

¹⁴ GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 6.

především v pubertě. I přes širokou škálu projevů variací pohlavních znaků je většina intersex lidí tělesně zdravá¹⁵.“

V kontrastu uvedené lidskoprávní definice pak stojí prohlášení tzv. „Chicagského konsenzu“ lékařů z roku 2006, který definoval variace pohlavních znaků tak, jak jsou lékařskou komunitou vnímány dodnes¹⁶. V prohlášení stojí: *„Termíny jako intersex (...) jsou obzvláště kontroverzní. Tyto pojmy jsou pacienti vnímány jako potenciálně pejorativní a mohou být matoucí jak pro lékaře, tak pro rodiče. Namísto toho se navrhuje užívat „poruchy sexuálního vývoje“ jako pojem pro vrozené stavy atypického vývoje chromozomálního, gonadálního nebo anatomického pohlaví.¹⁷“*

Výše zmíněné napětí mezi lidskoprávním a medicínským přístupem je tedy patrné již v definicích, ze kterých aktéři těchto skupin vycházejí. Zatímco medicínská komunita tradičně označuje variace pohlavních znaků jako poruchu či nemoc, Rada Evropy a další lidskoprávní organizace se od tohoto pojetí distancují. Definici Rady Evropy, zdůrazňující, že intersex lidé jsou i přes svoji odlišnost od běžných představ o pohlaví většinou tělesně zdraví a variace pohlavních znaků tak nelze bez dalšího vnímat jako „poruchu“, lze tak do jisté míry vnímat právě jako reakci na tradiční medicínský model.

Rostoucí důraz na ochranu práv intersex lidí ze strany lidskoprávních organizací a aktivistů je pak nutné vnímat v kontextu vývoje postoje společnosti k variacím pohlavních charakteristik ve 20. století. Je to pak primárně medicína, která historicky určovala a dodnes určuje, jak jsou variace pohlavních charakteristik vnímány a jak je s intersex lidmi zacházeno společností a právními systémy¹⁸. Jak již bylo řečeno, intersex lidé se rodí s různými pohlavními charakteristikami obou pohlaví. Ty zahrnují variace vnější pohlavní anatomie (např. krátká vagina a zvětšený klitoris při syndromu kompletní androgenní insenzitivity – CAIS či kongenitální adrenální hyperplázií – CAH, mikropenis při syndromu částečné androgenní insenzitivity - PAIS), reprodukčních orgánů (nesestouplá varlata u PAIS, chybějící či nefunkční vaječníky u diagnóz 46,XX gonadální dysgeneze, chybějící děložní čípek u CAIS), chromozomálních znaků (chromozom XXY u Klinefelterova syndromu) a sekundárních pohlavních znaků (např. absence ochlupení a růst prsou u mužů

¹⁵ PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, 2017.

¹⁶ BARŠOVÁ, Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.), 2020.

¹⁷ HUGHES et al., Consensus statement on management of intersex disorders, 2006.

¹⁸ GARLAND a TRAVIS, Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder, 2022, s. 167.

s Klinefelterovým syndromem)¹⁹. Pro kontext je třeba dodat, že intersex lidí je v populaci procentuálně relativně málo, přesný údaj pro nedostatek sběru dat nicméně neexistuje. Obecně se ovšem uvádí, že intersex lidí je v populaci mezi 0,05 – 1,7 %²⁰.

Intersex jedinci se tedy vymykají pravidlům o rozlišování pohlaví u většiny lidí, variace pohlavních znaků jsou označovány jako poruchy a lékařská péče o intersex děti a jedince ve 20. století je zcela zaměřena na provádění normalizačních zákroků. Primárním cílem těchto zákroků pak je, aby se intersex jedinec co nejvíce podobal přiřazenému ženskému či mužskému pohlaví²¹. Kvůli rychlému vývoji v lékařské vědě a vynalézání nových léčebných metod a léčiv se začala medicína na počátku 20. století stále více institucionalizovat a postupně se stala hlavním měřítkem k určování pohlaví, které právní systémy přejímaly²². Ve druhé polovině 20. století se pozornost lékařů zaměřila na intersex novorozence a děti, a to především kvůli dnes již vyvráceným teoriím psychologa Johna Moneyho, které tehdy v medicínské komunitě postupně převládly²³.

Teorie psychologa Johna Moneyho se zakládala na tezi, že genderová identita je nezávislá na biologickém pohlaví a je naučena výchovou²⁴. Lékařská péče o intersex děti dle Moneyho proto měla spočívat v tom, že se pohlavní orgány a jiné intersex charakteristiky u dětí předělají tak, aby jejich tělesné znaky plně korespondovaly s jejich přiřazeným pohlavím²⁵. Jedním z hlavních argumentů pro tyto postupy mj. bylo, aby intersex děti nečelily sociálnímu vyloučení. Lékaři proto standardně prováděli různé zákroky na tělech nekonsentujících novorozenců a dětí, jejichž hlavním účelem bylo estetično a jejich podrobení sociálním normám na podobu těla a rozdělení pohlaví, nikoliv zdraví či funkčnost²⁶. Je třeba dodat, že v tomto období se do léčby intersex dětí výrazně promítaly tehdejší relativně striktní představy o rolích žen a mužů ve společnosti a stigmatizace homosexuality²⁷. Souhlas s těmito zákroky lékaři získávali od rodičů intersex dětí, a to často na základě poskytnutí mlhavých informací a polopravd o zdraví jejich dítěte. Lékaři např. rodičům tvrdili, že pohlavní orgány jejich dětí jsou

¹⁹ PETERSEN, A comprehensive guide to intersex, 2021.

²⁰ FAFEJTA a SLOBODA, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku, 2021, s. 4.

²¹ GARLAND a TRAVIS, Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder, 2022, s. 167.

²² Ibid., s. 24-50.

²³ PETERSEN, A comprehensive guide to intersex, 2022, s. 228-233.

²⁴ GARLAND a TRAVIS, Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder, 2022, s. 24-50.

²⁵ EDER, The volatility of sex: intersexuality, gender and clinical practice in the 1950s, 2010.

²⁶ GARLAND a TRAVIS, Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder, 2022, s. 24-50.

²⁷ EDER, The volatility of sex: intersexuality, gender and clinical practice in the 1950s, 2010.

„nedodělané“, a proto je musí operovat²⁸. Mezi další běžné postupy pak také patřilo utajování diagnózy před intersex lidmi ze strany rodičů i lékařů, a to i v dospělosti²⁹.

Vývoj normalizační chirurgie na tělech intersex dětí a jedinců spočíval především v modelaci genitálů intersex dětí tak, aby odpovídaly lékařským a sociálním normám. Mezi takové zákroky patřilo např. prodloužení vaginy (výhradně za účelem budoucího heterosexuálního styku), modelace vaginy u dítěte s nejednoznačnými pohlavními orgány, redukce zvětšeného klitorisu či odstranění gonád³⁰. Takto invazivní zákroky s sebou přinášejí mnohé komplikace a následky, jako je zjizvení tkání, bolestivost, necitlivost, nefunkčnost³¹. Nehledě na to, že např. zákrok dilatace vaginy bylo třeba opakovat několikrát³². Zásahy do genitálií s sebou ale přinášely a stále přinášejí i psychologické důsledky, kdy mnozí intersex jedinci později v životě pochybují o své genderové identitě³³.

Jak bylo zmíněno, v současnosti jsou teorie Moneyho vyvrácené. Na konci 20. století se mnozí intersex lidé začali sdružovat do aktivistických a advokačních skupin, což významně přispělo k potlačení několika kontroverzních praktik na dětech s variacemi pohlavních znaků a zviditelnění intersex komunity³⁴. Významný posun v paradigmatu péče o intersex lidi se odehrával i v samotné lékařské komunitě. Tento posun vyvrcholil na začátku 21. století již výše zmíněným Chicagským konsenzem³⁵. V přijatém dokumentu stále převládá vnímání intersex stavů jako poruch, které je třeba lékařskými zákroky vyléčit. Zároveň ale konsenzus zdůrazňuje, jaké komplikace se vyskytují u různých zákroků (např. snížená senzitivita u plastiky klitorisu) a které do té doby běžně prováděné zákroky není ve většině případů potřeba provádět (např. prodloužení vaginy u žen s diagnózou CAIS). Přestože se Chicagský konsenzus rozchází s lidskoprávním pojetím variací pohlavních znaků, jeho závěry a doporučení odpovídají péči, jakou lékaři poskytují intersex lidem dodnes³⁶.

²⁸ GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 24-50.

²⁹ FAFEJTA, *Intersexualita jako zpochybnění dvou pohlaví a genderů*, 2009, s. 95.

³⁰ *Ibid.*, s. 93-100.

³¹ GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 24-50.

³² ISMAIL a CREIGHTON, *Surgery for intersex.*, 2005.

³³ FAFEJTA, *Intersexualita jako zpochybnění dvou pohlaví a genderu*, 2009, s. 93-100.

³⁴ KHANNA a JOHNSON, *Invisibility and Trauma in the Intersex Community*, 2021.

³⁵ HUGHES et al., *Consensus statement on management of intersex disorders*, 2006.

³⁶ DUŠKOVÁ et al., *Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí*, 2022, s.

1.4. Binarita pohlaví a genderu v právu

Po představení historického zacházení s lidmi s variacemi pohlavních znaků a jejich důsledků pro dnešní medicínské a lidskoprávní vnímání intersex jedinců, je třeba rovněž zasadit specifika pohlaví a genderu u intersex jedinců do právních systémů, které jsou tradičně založeny na binárním rozlišení pohlaví. Následující kapitola se proto bude této binaritě věnovat. Především pak bude analyzováno, jak je binarita pohlaví a genderu ukotvena v českém právním řádu a jaké dopady může mít toto zdánlivě neutrální rozlišení na jedince, kteří do binárního systému zcela nezapadají.

Na úvod je zároveň třeba upozornit, že být intersex se nerovná nebýt mužem ani ženou. Naopak většina intersex lidí se jako žena či muž identifikují³⁷. Být intersex rovněž neznamená být transgender, byť se ukazuje, že výskyt genderové dysforie je mezi intersex lidmi výrazně častější než v průměrné populaci³⁸.

1.4.1. Binarita pohlaví a genderu a intersex lidé

Systém binarity pohlaví, který rozděluje lidi na muže a ženy, je tradiční charakteristikou západní společnosti³⁹, která je inherentně vtisknuta i do práva. Většina právních systémů tudíž obsahuje normy, které předpokládají, že každý člověk je buď muž, nebo žena⁴⁰. Tím je lidem udělován jejich právní status, který je pevně řadí buď do kolonky muž, či žena a který nevyhnutelně limituje seburčení a roli jedince ve společnosti⁴¹. Zatímco většina lidí se ztotožňuje se svým přiděleným pohlavím a genderem, pro mnohé jedince může být právní binarita pohlaví a genderu v rozporu s jejich žitou realitou. Těmto jedincům naopak může jejich právní status způsobovat diskriminaci a porušování jejich práv⁴², a to jednak ze strany veřejných institucí a jednak i v soukromých právních vztazích. Zde je pak třeba zkoumat, do jaké míry toto binární rozdělení reflektuje realitu intersex lidí a do jaké míry je právem konstruováno a upevňováno.

³⁷ SCHWEIZER et al., Gender experience and satisfaction with gender allocation in adults with diverse intersex conditions (divergences of sex development, DSD), 2014, s. 57.

³⁸ Zatímco v celkové populaci se výskyt genderové dysforie pohybuje mezi 0,4 – 1,3 %, u intersex jedinců je to v průměru 15 %. BABU a SHAH, Gender identity disorder (GID) in adolescents and adults with differences of sex development (DSD): A systematic review and meta-analysis., 2021., ZUCKER, Epidemiology of gender dysphoria and transgender identity, 2017.

³⁹ AGHA, ed., Law, politics and the gender binary, 2019, s. 2.

⁴⁰ GÖSSL a VÖLZMANN, Legal Gender Beyond the Binary, 2019, s. 404.

⁴¹ AGHA, ed., Law, politics and the gender binary, 2019.

⁴² DUŠKOVÁ, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu, 2021, s. 8.

Zákonodárci a soudy typicky odůvodňují binární a neprostupné rozdělení pohlaví a genderu tím, že právní systém pouze odráží biologická fakta⁴³. Jsou to ale právě intersex lidé, kteří se rodí s pohlavními charakteristikami, které se představám o podobě žen a mužů vymykají, a pro které binarita pohlaví může znamenat potlačení či neuznání jejich biologické identity. Binarita pohlaví, prolínající se vědeckými, společenskými a právními instituty, pak nepochybně na intersex lidi dopadá jinak než na majoritu. Výše uvedená kazuistika ukazuje, že tyto dopady mohou začínat již při narození, kdy lékaři musí intersex dítěti bezodkladně přiřadit mužské nebo ženské pohlaví a rozhodnout o tom, zda a jaké lékařské zákroky budou na dítěti provedeny, aby se přiřazenému pohlaví co nejvíce podobalo. Východiskem pro intersex lidi pak ale nemusí být ani žít v souladu se svou intersex identitou, neboť mohou být společností pro své odchýlení od pohlavní a genderové binarity stigmatizováni.

1.4.2. Zakotvení binarity pohlaví a genderu v českém právu

Česká republika patří mezi právní systémy, které obligatorně třídí osoby na muže a ženy a neuznává jiné kategorie. Ač žádný zákonný předpis explicitně neříká, že v českém právním systému se lidi dělí výlučně na muže a ženy, při výkladu níže uvedené zákonné úpravy a judikatury nelze dojít k jinému závěru. Je třeba uvést, že v současnosti lze v mnoha státech pozorovat trend, kdy se tato binarita různými způsoby rozvolňuje. Jako příklad lze uvést Německo, které intersex lidem dovoluje zvolit si kolonku pohlaví „různorodé“ (z něm. *divers*)⁴⁴.

1.4.2.1. Zákonná úprava

Zásadním právním předpisem, který přímo zakotvuje registraci binárního pohlaví u všech osob, je zákon o matrikách, jménu a příjmení⁴⁵ a příslušná prováděcí vyhláška⁴⁶. Dle ust. § 14 odst. 1 písm. c) matričního zákona se do knihy narození zapisuje mj. pohlaví dítěte. Ust. § 10 odst. 3 prováděcí vyhláška pak stanoví následující: „*Pohlaví se v zápise uvede zkratkou M pro pohlaví mužské a F pro pohlaví ženské.*“ Na základě § 15 odst. 1 a 4 zákona je pak poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zařízení se dítě narodilo, povinen oznámit příslušnému matričnímu úřadu pohlaví dítěte do 3 pracovních dnů od narození. Matriční úřad je pak v souladu s § 14 odst. 3 povinen zapsat tyto údaje do knihy narození. Z uvedené úpravy

⁴³ GÖSSL a VÖLZMANN, *Legal Gender Beyond the Binary*, 2019, s. 403.

⁴⁴ FEDERAL ANTI-DISCRIMINATION AGENCY, *Male – Female – Diverse: The “third option“ and the General Act on Equal Treatment*. Online, 2024.

⁴⁵ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

⁴⁶ Vyhláška Ministerstva vnitra, kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

plyne, že zákon ani příslušné úřady neposkytují rodině a poskytovatelům zdravotních služeb jinou možnost než uvést ženské či mužské pohlaví dítěte, a to do 3 pracovních dnů od jeho narození. Zákonná úprava pak neupravuje ani žádné výjimky, kdy by se určení pohlaví mohlo odložit⁴⁷.

Česká právní úprava se dále vyznačuje relativně striktní, nepropustnou hranicí mezi ženstvím a mužstvím. V momentě, kdy je matričnímu úřadu oznámeno pohlaví dítěte a pohlaví dítěte je zapsáno do knihy narození, si daný člověk může své pohlaví změnit až po dovršení 18 let při současném podstoupení sterilizace. Baršová tento český model regulace pohlaví označuje jako „rigidní binární model“, kdy jedinci si pohlaví mohou změnit pouze za byrokraticky náročných podmínek a za předpokladu různých lékařských zásahů⁴⁸. Pravidla pro změnu pohlaví upravuje obecně § 29 občanského zákoníku⁴⁹, dle kterého změna pohlaví nastává za podmínek podstoupení chirurgického zákroku při současném znemožnění reprodukční funkce (odstranění varlat nebo dělohy a vaječnicků). Nutno dodat, že změna pohlaví je dostupná pouze zletilým transgender osobám, kterým musí být diagnostikován genderový nesoulad a které musí získat souhlasné stanovisko odborné komise⁵⁰. Fakticky pak ještě trans lidé pro získání kladného stanoviska komise či pro získání diagnózy musí projít relativně dlouhým, několikaměsíčním „Real life testem“, kdy mají žít v roli preferovaného pohlaví, a rovněž si musí změnit své jméno na neutrální tvar⁵¹.

1.4.2.2. Judikatura

Zatímco výše uvedená právní úprava zakotvuje rigidní binaritu pohlaví především v technickém smyslu, aniž by reflektovala, že existují osoby, na které tato úprava může dopadat jinak než na většinu populace, dva nedávné judikáty Nejvyššího správního soudu ČR a Ústavního soudu ČR binární rozdělení pohlaví v právním systému analyzují při rozhodování o konkrétním případě nebinární trans osoby. Oba judikáty řeší případ stejného člověka, přesto je ve světle zkoumání zakotvení binarity pohlaví v českém právu relevantní rozvést a porovnat oba, neboť NSS ČR i ÚS ČR nabízejí k binární registraci pohlaví svůj vlastní výklad. Znovu je důležité zdůraznit, že se zde soud zabýval binaritou pohlaví v kontextu trans nebinárního člověka, nikoliv intersex člověka. Zatímco u trans a nebinárních lidí je otázka (ne)prostupnosti

⁴⁷ DUŠKOVÁ, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu, 2021, s. 53.

⁴⁸ BARŠOVÁ, Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.), 2020, s. 983-986.

⁴⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁵⁰ § 21 a 22 zák. č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

⁵¹ PAVLICA et al., Obavy a přání trans lidí, 2019.

a (ne)binarity genderu a pohlaví především otázkou nesouladu vnitřní a psychické identity s přiřazeným pohlavím, u intersex lidí se jedná o vrozené biologické charakteristiky⁵², které pak ovlivňují i jejich genderovou identitu. K otázce působení binarity pohlaví vůči intersex lidem ovšem v českém právním systému soudní rozhodnutí neexistují, byť níže analyzované rozhodnutí NSS ČR existenci intersex osob v binárním právním systému v několika větech reflektuje.

Ke skutkovým okolnostem lze stručně uvést, že žalobkyně, resp. navrhovatelka⁵³, které bylo při narození přiřazeno mužské pohlaví, se domáhala změny podoby rodného čísla z mužského na neutrální nebo ženské, aniž by musela podstupovat chirurgický zákrok spojený se sterilizací⁵⁴. Kasační stížnost k NSS ČR spočívala v argumentaci, že příslušný správní orgán se dopustil nezákonného zásahu ve smyslu § 82 soudního řádu správního⁵⁵, když nezahájil řízení o změně rodného čísla. Ústavní stížností následně navrhovatelka namítala porušení práva na tělesnou a duševní integritu podle článku 7 odst. 1 a 2 LZPS⁵⁶ a práva nebýt podrobena špatnému zacházení dle čl. 3 LZPS a čl. 8 Úmluvy⁵⁷. Navrhovatelka se dovolávala především respektu k pohlavní sebeidentifikaci a rozporu chirurgické sterilizace jako podmínky změny pohlaví s Úmluvou⁵⁸. NSS ČR i ÚS ČR žalobkyni, resp. stěžovatelce nevyhověly, přičemž svá odůvodnění vystavěly do velké míry na potřebě většiny společnosti, která dává právu pravomoc k normativnímu rozlišování lidí na ženy a muže.

NSS ČR ve svém výkladu zdůraznil, že pojem pohlaví je třeba rozdílně vnímat jednak jako rys reality, jednak jako pojem právní. Zároveň připouští, že nelze hovořit o reálné striktní binaritě. V odst. 56 - 58 rozsudku NSS ČR uvádí:

„V biologickém slova smyslu není pohlaví lidí pojem striktně binární (mužské a ženské), jakkoli z hledisek statistických výrazně převažuje výskyt takto vyhraněných biologických variant. Anomálie nejrůznější povahy se však vyskytují (...) Společenská realita dnešní doby je taková, že na jedné straně v běžném vnímání drtivé většiny lidí je pohlaví vnímáno jako binární pojem (muž – žena), jenž odráží lékařská kritéria pro určení pohlaví (...), nicméně čím dál více se do povědomí (...) dostává, že biologická podstata pohlaví a anomálie s ním spojené jeho

⁵² DUŠKOVÁ et al., Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí, 2022, s. 6-7.

⁵³ Ženský rod je preferované oslovení.

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2019, č.j. 2 As 199/2018 – 37, odst. 3 a Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, odst. 3-4.

⁵⁵ Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

⁵⁶ Zák č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

⁵⁷ Sdělení č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práva a základních svobod.

⁵⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, odst. 5-8.

čistě binárnímu vnímání brání. V prostředí české společnosti v posledních letech nepochybně roste tolerance k výše popsaným anomáliím v tom smyslu, že jsou považovány za součást reálného světa a není pocíťována intenzivní obecná potřeba je korigovat (...) Základní společenské vnímání je i v současnosti nicméně binární a takové subjektivní vnímání sebe sama ve vztahu k určitému pohlaví, jaké tvrdí stěžovatel, je obecně považováno za anomálii, která nemá být normou a není žádoucí. Za vhodné je drtivou většinou nyníjších obyvatel České republiky považován soulad mezi tím, jak se pohlaví jedince jeví navenek, a tím, k jakému pohlaví se dotyčný jedinec hlásí.“

NSS ČR své rozhodnutí v dalších odstavcích uzavírá tak, že dle české společnosti je třeba i nadále setrvat na binaritě pohlaví, kdy anomálie mají být považovány za výjimku, nikoliv za normu. Současná společnost je dle NSS ČR ochotna připustit maximálně operační změnu pohlaví u trans lidí, nikoliv „subjektivní pocíťování bezpohlavnosti“ nebo „pohlavní nejednoznačnost“⁵⁹. NSS ČR tedy zakotvil binaritu pohlaví jako otázku objektivitu a veřejného pořádku. V závěru NSS ČR uvádí:

„Trváním na binaritě právního pohlaví (...) společnost vyjadřuje vůli setrvat na dosavadním normativním hodnocení nesouladu biologického a pocíťovaného pohlaví. (...) Společnost však kvůli uvedenému jevu nehodlá rozvolnit pravidla, jež v mnoha ohledech určují její strukturu a fungování, tedy binaritu a „objektivitu“ právního pohlaví, posunem k pojetí subjektivnímu, neboť má v tuto chvíli za to, že zvýšení životního komfortu určitých jednotlivců, kterého by se tak mohlo dosáhnout, je příliš velkým rizikem v podobě hrozby zpochybnění základních parametrů dosavadního normativního řádu.“⁶⁰

Nález ÚS ČR se pak již nezabýval smyslem či relativizací právně zakotvené binarity pohlaví do takové hloubky jako NSS ČR. Namísto toho řešil výhradně ústavnost rozdělování rodných čísel na mužská a ženská. Právní binaritu pohlaví přitom ÚS ČR jednoznačně vnímá jako pouhý odraz společenské reality, kterou veřejná moc pasivně akceptovala⁶¹. Existenci intersex osob pak ÚS ČR na okraj připouští, a to v kontextu argumentace ve prospěch binarity pohlaví. ÚS uvádí: „Výslovně není stanoveno ani to, jaké charakteristiky definují muže a jaké ženu, a to z obdobného důvodu – slova mají význam a pojmy „muž“ a „žena“ jsou samy o sobě

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2019, č.j. 2 As 199/2018 – 37, odst. 80.

⁶⁰ Ibid., odst. 90.

⁶¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20, odst. 39.

dostatečně srozumitelné a u většiny jedinců rozřazení do těchto dvou kategorií, k němuž dochází ihned po narození, nezpůsobuje potíže⁶².“

Z těchto dvou zásadních rozsudků, jistě upevňujících rigidní binaritu pohlaví v českém právním řádu, lze vyvodit několik poznatků. V první řadě je zřejmé, že oba soudy zakládají právní binaritu pohlaví na společenské přirozenosti či potřebě. Oba soudy také nepovažují subjektivní vnímání pohlaví za důvod k jeho změně (vyjma po podstoupení sterilizace u trans lidí) nebo k uznání neutrálního či jiného pohlaví. Binarita takto podle obou soudů reflektuje objektivní východisko určování pohlaví společností a lékaři. V čem se oba výklady navzájem liší, je připuštění toho, do jaké míry může být tato „objektivní realita“ právem upevňována či dokonce do jisté míry konstruována. Zatímco ÚS ČR vnímá binaritu pohlaví v právu výhradně v popisném smyslu, tedy tak, že právní úprava pouze pasivně akceptuje a popisuje realitu, NSS ČR i s odkazem na intersex menšinu připouští, že pohlaví či genderová identita sice reálně nemusejí být vždy binární, ale je v zájmu společenského řádu, aby právo trvalo na normativním zakotvení pohlaví na mužské a ženské.

V rozhodnutí NSS ČR lze pak zvýšenou pozornost věnovat výkladu vztahu právní binarity pohlaví ve vztahu k intersex lidem. V první řadě je třeba poukázat na volbu NSS ČR zahrnout do svého rozhodnutí rovněž problematiku určování pohlaví u intersex lidí, přestože se rozhodnutí týká pohlavní a genderové identity nebinárního člověka bez intersex charakteristik. Sloučení těchto dvou odlišných problematik může dle názoru autorky poukazovat na relativní neznalost tématu a problémů intersex lidí, a stejně tak může navodit zavádějící dojem, že i u intersex lidí je určování pohlaví problémem čistě „subjektivní“ identity. Rovněž je vhodné poukázat na skutečnost, že ač NSS ČR určování pohlaví u intersex lidí rozvádí relativně hojně, v celém rozhodnutí nejsou intersex lidé nijak pojmenováni ani personalizováni, naopak jsou označovány výrazy „odchylky“ či „anomálie“. To může dle názoru autorky dále přispívat k zneviditelnování intersex komunit.

Rovněž lze poukázat na to, že přestože NSS ČR zakládá svoji argumentaci na tom, že je třeba pohlaví vnímat objektivně, nikoliv subjektivně, na intersex osoby se tato objektivita zjevně nevztahuje, přestože NSS uznává, že u některých intersex lidí kvůli jejich vrozeným pohlavním charakteristikám nelze pohlaví snadno určit. NSS ČR si pak do jisté míry odporuje v tom, jak jsou intersex lidé, potažmo nebinární lidé, vnímání a chránění společností a jejich institucemi. NSS totiž uvádí, že v české společnosti k těmto „anomáliím“ roste „tolerance“,

⁶² Ibid.

když „není pocíťována intenzivní obecná potřeba je „korigovat“. V další větě pak ale opět slučuje problematiku intersex osob a nebinárních osob a uvádí, že (subjektivní) neutrální pohlaví není ve společnosti žádoucí a nemá být normou. Nadto NSS ČR uznává, že rozvolnění binarity pohlaví by mohlo přinést mnohým jednotlivcům větší „komfort“. Ten je ale třeba obětovat v zájmu zachování základních parametrů dosavadního normativního řádu. V neposlední řadě je pro účely této práce vhodné zdůraznit, že především rozhodnutí NSS ČR ve své podpoře právní binarity pohlaví kromě společenského řádu také do velké míry spoléhá na lékařská kritéria pro určování pohlaví.

1.5. Shrnutí

První část definovala základní pojmy a jejich vzájemné souvislosti a představila, jakým úskalím mohou intersex lidé ve společnosti, založené na binaritě pohlaví, čelit. Zde je především klíčové zjištění, že projevy variací pohlavních znaků nezapadají do společenské představy o ideální dichotomii pohlaví, pročež intersex lidé historicky čelili a stále čelí stigmatizaci a pokusům o chirurgickou normalizaci jejich těl, tak aby se co nejvíce podobala přiřazenému mužskému či ženskému pohlaví. Přestože došlo v péči o intersex lidi k posunu, stále existují významné rozpory s lidskoprávními standardy. Ty se postupně vytvořily v reakci na historické násilí a vyznačují se především tím, že variace pohlavních znaků nepovažují a priori za poruchu, nýbrž za projev přirozené rozmanitosti.

Z úvodní části také vyplývá, že česká právní úprava existenci intersex lidí vůbec nereflexuje a je založena na tzv. rigidním binárním modelu registrace pohlaví. Z analýzy judikatury pak vyplývá, že české soudy trvají na objektivní, normativní a striktní binaritě pohlaví a genderové identity, a to mj. na základě medicínských kritérií. Přestože NSS ČR uznává, že u některých lidí skutečně nelze pohlaví jednoznačně určit, uzavírá, že případné rozvolnění binarity pohlaví v zájmu intersex či nebinárních jedinců není v souladu se zájmy současné společnosti a že je nadále třeba je vnímat jako nežádoucí odchylky.

2. Intersex lidé a binarita pohlaví a genderu v diskurzech

2.1. Úvod

Již bylo naznačeno, že téma variací pohlavních znaků je různými aktéry definováno a formováno odlišně. V důsledku toho neexistuje shoda na tom, jak má být s intersex lidmi zacházeno tak, aby byli ve společnosti i v právu řádně chráněni. V druhé části této práce bude proto podrobněji analyzováno, jak různé diskurzy nahlíží na variace pohlavních znaků a na binaritu pohlaví a genderu. Konkrétně budou zkoumány tři stěžejní diskurzy, a to diskurz medicínský, kriticky teoretický a lidskoprávní. Medicínský diskurz je zde zastoupen především proto, že medicína má dosud dominantní postavení, co se formování narativu o intersex lidech týče, což se nepochybně projevuje i v právu. Kriticky teoretický diskurz, ovlivněný queer teoriemi, se zde pak staví do kontrastu s diskurzem medicínským. Lidskoprávní diskurz, založený na ochraně individuálních práv člověka, zde pak bude představen jako zásadní proud pro zkoumání ochrany intersex lidí skrz právo.

2.2. Medicínský diskurz

Medicínský diskurz je bezpochyby jednou z hlavních optik, skrz kterou je společností na variace pohlavních znaků a intersex lidi nahlíženo. To pramení z několika příčin. Předně intersex lidé a jejich individuální pohlavní charakteristiky bezpochyby v mnoha případech vyžadují zvýšenou pozornost lékařů. Přestože je v předchozích kapitolách popsáno, že lékaři většinu zákroků na intersex dětech a lidech provádět nemusí, některé variace pohlavních znaků skutečně vyžadují lékařskou intervenci a multioborový tým lékařů a dalších specialistů. Někteří intersex lidé také sami v pozdějším věku vyhledávají lékařskou pomoc, neboť jim jejich pohlavní charakteristiky, či naopak následky normalizačních operací, komplikují různé aspekty jejich života. Stejně tak je medicína hlavním oborem, který zkoumá a popisuje příčiny a projevy biologických variací pohlavních znaků.

Za další příčiny lze označit téměř stoletou historii „lечения“ intersex osob skrz normalizační zákroky a institucionalizaci medicíny, kdy medicína se stala hlavním měřítkem pro určování kritérií rozdělení pohlaví i pro celkové chápání lidského těla⁶³. V české společnosti je pak medicínský diskurz v oblasti sexuologie minoritních sexualit a genderu silně zakořeněný⁶⁴. Medicínské měřítko v tomto smyslu do velké míry přejímá i české právo. Jak

⁶³ GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 24.

⁶⁴ DUŠKOVÁ et al., *Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí*, 2022, s. 10.

uvedl NSS ČR ve výše analyzovaném rozhodnutí, česká společnost vnímá pohlaví i genderovou identitu jako binární pojem, odrážející lékařská objektivní kritéria pro určování pohlaví⁶⁵. Pro správné uchopení problematiky variací pohlavních znaků z pohledu práva je proto nezbytné také zkoumat pohled medicíny.

První z problematik, kterou se medicínský pohled na intersex osoby vyznačuje, je terminologie používaná lékaři. Zatímco v sociálních vědách, stejně jako v této práci, a v lidskoprávních a aktivistických dokumentech, převládá terminologie „intersex“, „intersex lidé“ či „variací pohlavních znaků“, v odborné medicínské komunitě jsou intersex charakteristiky v souladu s Chicagským konsenzem všeobecně označovány jako „poruchy sexuálního vývoje“ (z angl. *disorders of sex development* – zkr. DSD). Pojem „porucha“ pak sám o sobě naznačuje, že popisovaný jev je nežádoucí či patologický a je třeba ho napravit. Vrátime-li se k definicím variací pohlavních znaků v kapitole 1.3., lze si povšimnout, že Rada Evropy se označení variací pohlavních znaků jako poruchy záměrně vyhýbá, a naopak zdůrazňuje, že intersex lidé jsou většinou tělesně zdraví. Na preferování jiných označení pro variace pohlavních znaků lze pak nahlížet jako na reakci na medicínský diskurz, který může ve společnosti přispívat ke stigmatizaci intersex lidí a který je intersex lidmi často odmítán jako nesprávný a ubližující⁶⁶. I český kontext ukazuje, že lidé s variacemi pohlavních znaků se s termíny „porucha sexuálního vývoje“ či „DSD“ spíše neztotožňují⁶⁷.

Druhou oblastí, kde se pohled medicíny ve značné míře liší od současných lidskoprávních a společenskovedních poznatků a trendů, je způsob poskytování lékařské péče intersex osobám a její cíl. Je jisté, že v západních společnostech došlo od 20. století k výraznému posunu v omezení četnosti i invazivnosti prováděných operací na intersex dětech i dospělých jedincích. Přesto lze předpokládat, že poskytovatelé zdravotních služeb k intersex jedincům stále přistupují jako k odchylkám od normálu, které je třeba přizpůsobit mužskému či ženskému pohlaví. V českém prostředí ovšem neexistuje téměř žádný sběr dat o pacientech s variacemi pohlavních znaků ze strany veřejných institucí⁶⁸, což významně ztěžuje monitorování četnosti, druhu a kvality poskytované lékařské péče.

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2019, č.j. 2 As 199/2018 – 37.

⁶⁶ GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 43.

⁶⁷ FAFEJTA a SLOBODA, *Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku*, 2021, s. 14 – 19.

⁶⁸ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Situace lidí s variacemi pohlavních znaků a jejich rodin: Doporučení veřejného ochránce práv*, 2021.

Z výzkumu Fafejty a Slobody například vyplývá, že přestože oslovení lékaři zdůrazňovali respekt k reprodukčním právům intersex osob a odmítali zákroky z kulturních a normativních důvodů, sami pak zdůrazňovali nutnost zkracování dlouhých klitorisů, což je čistě kosmetický chirurgický zákrok⁶⁹. Je pak třeba vzít v potaz, že výzkumu se účastnila pouze menšina oslovených lékařů a lékařek, z nichž všichni působili ve fakultních nemocnicích⁷⁰. Nelze proto vyloučit, že přístup těchto lékařů nemusí reprezentovat průměrnou úroveň péče, která je v Česku osobám s variacemi pohlavních znaků poskytována. Stejně tak nelze opomenout, že velká část intersex osob se narodila ve 2. polovině 20. století, a dosud se tak může potýkat s následky invazivní normalizační lékařské péče, která byla intersex dětem v minulém století poskytována.

V neposlední řadě je třeba poukázat na to, že lékaři většinou vnímají pohlaví jako binární a pojmy jako gender či genderová identita pro ně nehrají při poskytování lékařské péče velkou roli⁷¹. Proto tak například nevnímají význam pojmu „porucha vývoje pohlavních znaků“ pejorativně, nýbrž popisně⁷². Naopak pojem „intersex“ vnímají jako jakousi mezi pohlavnost, která nesprávně implikuje existenci „třetího“ pohlaví⁷³. Proto si lékaři vysvětlují odložení přiřazení pohlaví dítěti jako nežádoucí situaci, kdy je dítě vychováváno zcela mimo mužství či ženství⁷⁴. Spojování pohlavní identity se sociálními normami či vědami pak mohou považovat za sociální konstruktivismus⁷⁵.

2.3. Diskurz kriticko-teoretických studií

Zatímco medicína přistupuje k osobám s variacemi pohlavních znaků především jako k pacientům, kterým je třeba poskytnout lékařskou péči a přiřadit jim ženské či mužské pohlaví, kritičtí společenskovední teoretici vnímají binaritu pohlaví a jejich působení na intersex lidi jako jeden z nástrojů společenského útlaku, realizovaného skrz medicínu a právo. Je přiléhavé tyto teorie v této práci reflektovat, a to z několika důvodů. Předně je jedním z cílů této práce zkoumat, z jakých úhlů lze na intersex nahlížet a jak se tyto úhly navzájem ovlivňují a nakonec promítají do právní úpravy. Dále, podpora práv intersex lidí dle mnohých spadá do okruhu ochrany a prosazování práv LGBT+ osob, z jejíhož zkoumání tyto teorie vyvěrají. Pro širší

⁶⁹ FAFEJTA a SLOBODA, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku, 2021, s. 54 – 55.

⁷⁰ Ibid., s. 4 – 5.

⁷¹ Ibid., s. 53 – 54.

⁷² DUŠKOVÁ et al., Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí, 2022, s. 10.

⁷³ Ibid., s. 11.

⁷⁴ FAFEJTA a SLOBODA, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku, 2021, s. 54.

⁷⁵ DUŠKOVÁ et al., Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí, 2022, s. 11.

kontext je ale třeba uvést, že spojování variací pohlavních znaků s akronymem LGBT+ zůstává předmětem diskuze a kontroverze. Dle některých může totiž zviditelňování intersex zkušeností skrz optiku sexuálních a genderových menšin zkreslovat intersex jako téma především identitární⁷⁶. V neposlední řadě lze pak pozorovat, že kritické queer teorie se promítají i na pole lidských práv intersex osob, kterým bude věnována hlavní část této práce.

Kritické teorie binarity pohlaví ve vztahu k intersex lidem se vyznačují relativizací postavení vědy a medicíny jako objektivního, nezájatého měřítka pro zkoumání lidského těla a pohlaví. Z výše citovaného výzkumu vyplývá, že čeští lékaři mohou vnímat společenskovední zkoumání genderu a binarity pohlaví jako sociální konstruktivismus. Fausto-Sterling ale naopak za sociální konstruktivismus vnímá striktní prosazování dvojpohlavního systému skrz chirurgické zákroky na intersex lidech⁷⁷. Samotný fakt, že intersex lidé jsou statisticky v menšině, totiž neznamená, že pohlaví nelze považovat za spektrum, na jehož konci stojí muž a žena⁷⁸. Protože ale podoba pohlavních znaků a genderu u intersex lidí nenaplnuje kulturní představy společnosti o bezvýjimečné binaritě pohlaví, jsou pro ni nesrozumitelní⁷⁹. Fausto-Sterling dále uzavírá: „*Jak jsme viděli, operace na genitáliích batolat jsou kosmetické zákroky prováděné za účelem dosažení sociálního výsledku – přetvoření pohlavně nejednoznačného těla tak, aby se podrobilo našemu dvojpohlavnímu systému*⁸⁰.“

Z tohoto východiska tak lze normalizační zákroky na intersex lidech vnímat především jako nástroj společnosti k vytváření a utvrzování striktně binární podoby pohlaví. Předělávání intersex lidí a jejich identit do mezí striktně oddělených dvou pohlaví lze z hlediska kritického diskurzu zkoumat jako úzce propojený s fenoménem heteronormativity a s Foucaultovými tezemi o institucionalizovaném medicínském „pohledu“ na lidská těla. Heteronormativita zde působí jako společenský systém, který utlačuje sexuálně a genderově nekonformní jedince, kteří se nepřizpůsobili hegemonickým heterosexuálním institutům⁸¹, což může být právě většinové binární vnímání pohlaví. Protože se intersex lidé rodí mimo striktní binaritu, jsou tímto dvojpohlavním společenským nastavením utlačováni⁸². Podle Foucaulta je pak takové

⁷⁶ GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 169.

⁷⁷ FAUSTO-STERLING, *Sexing the body: gender politics and the construction of sexuality*, 2020.

⁷⁸ FAUSTO-STERLING, *Sexing the body: gender politics and the construction of sexuality*, 1999 podle FAFEJTA, *Intersexualita jako zpochybnění systémů dvou pohlaví a genderu*, 2009, s. 101.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ FAUSTO-STERLING, *Sexing the body: gender politics and the construction of sexuality*, 2020, s. 80, překlad vlastní.

⁸¹ ROBINSON, *Heteronormativity and Homonormativity*, 2016.

⁸² JANSEN, *Transgender and intersex: Unavoidable essentialism and the normative struggle for recognition* 2016, s. 115.

podrobení realizováno skrz mocenský pohled medicíny, který jednak vytváří nerovnost postavení mezi lékařem a pacientem, kdy se předpokládá, že lékař ví více než pacient, a jednak slouží k realizaci normalizace „nenormálních“ těl skrz hegemonickou, institucionalizovanou moc a vědění⁸³.

Těla lidí narozených s variacemi pohlavních znaků jsou tedy prostřednictvím hegemonie medicíny přetvářena tak, aby zapadala do binarity pohlaví, čímž dochází k ještě větší marginalizaci intersex identity, která se pro společnost dle slov Fausto-Sterling stává „nesrozumitelnou“. Intersex identitu pak můžeme označit tím, co Agha nazývá jako „pod-identitu“ (z angl. *sub-identity*)⁸⁴. Dle Aghy jsou tyto pod-identity, které společnost pro jejich odlišnost nepřijala, buď vytlačovány na její okraj, nebo jsou zcela umlčovány⁸⁵.

Tyto vytlačované pod-identity lze připodobnit k pojmu „nesrozumitelných těl“, jak je popisuje queer teoretička Butler. Pro svou nesrozumitelnost a nekonformnost totiž intersex identita (obdobně jako jiné menšinové identity) není společností ani právem uznávána⁸⁶. Butler na tento koncept dále navazuje zdůrazňováním propletenosti pohlaví a genderu. Pohlaví je totiž dle Butler mylně viděno jako objektivní anatomický fakt, přestože je rozdělení pohlaví produktem společenského vnímání pohlaví, tedy genderu. Butler píše: „(...) *gender je rovněž diskurzivní/kulturní prostředek, kterým se ustanovuje a vytváří „pohlavní přirozenost“ či „přirozené pohlaví“ jako prediskurzivní, kultuře předcházející, politicky neutrální povrch, na kterém se kultura odehrává*⁸⁷.“ Dle Butler je tedy zdánlivě přirozené rozdělení pohlaví ve skutečnosti celou dobu „genderováno“ sociálními a medicínskými normami, a nelze ho považovat za objektivní biologický fakt.

2.4. Lidskoprávní diskurz

Posledním diskurzem, který je zásadně relevantní pro tuto práci, je diskurz lidskoprávní. Lidskoprávní diskurz mj. čerpá jak z poznatků medicíny, tak i z kritických teorií. Jak ale název naznačuje, lidskoprávní diskurz se na variace pohlavních znaků dívá především optikou osudů a identit intersex jednotlivců a zkoumá, jaká lidská práva těchto jednotlivců mohou být ohrožována a porušována skrz mocenské instituce. Kvůli své povaze je pak dle názoru autorky

⁸³ FOUCAULT a RABINOW, *The Foucault Reader*, 1984.

⁸⁴ AGHA, ed., *Law, politics and the gender binary*, 2019, s. 5.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ BUTLER, *Undoing gender*, 2004 podle O'HARA, *Consensus, Difference and Sexuality: Que (e) rying the European Court of Human Rights' Concept of 'European Consensus'*, 2021, s. 91 – 144.

⁸⁷ BUTLER, *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*, 1990, s. 7, překlad vlastní.

lidskoprávní diskurz nejvhodnějším nástrojem, skrz který je možné zkoumat právní ochranu intersex lidí.

Dle Duškové a kol. se lidskoprávní diskurz realizuje primárně skrz činnost tří typů aktérů, a to skrz samotné intersex osoby, dále skrz aktivistické neziskové organizace, do kterých se intersex osoby sdružují (např. OII Europe či ILGA Europe), a v neposlední řadě skrz mezinárodní lidskoprávní organizace, jako jsou OSN, Rada Evropy či Evropská unie⁸⁸. Jsou to pak především tyto organizace, které situaci intersex osob na mezinárodním poli zviditelňují a zdůrazňují práva intersex osob na sebeurčení a rovné zacházení⁸⁹. Lze také říci, že činnost vládních lidskoprávních organizací má na členské státy potenciálně větší vliv než činnost aktérských a neziskových organizací. Dle názoru autorky lze jako podstatného aktéra lidskoprávního diskurzu, a to jak ve vztahu k variacím pohlavních znaků, tak k binaritě pohlaví, uvést také rostoucí odvětví akademické literatury, ze které bude při zkoumání jednotlivých lidských práv intersex osob v následujících kapitolách rovněž čerpáno.

Prvním jednoznačným pojitkem publikací vládních i nevládních organizací je bezpochyby důrazné odsouzení normalizačních lékařských zákroků na intersex lidech a dětech, které jsou vykonávány na základě kulturních či kosmetických důvodů a bez svobodného a informovaného souhlasu⁹⁰. Dále lidskoprávní organizace vznášejí požadavek na ukončení diskriminace a stigmatizace intersex osob, a to především cestou zavedení antidiskriminační legislativy či legislativy postihující nenávistné projevy vůči intersex lidem⁹¹. S tímto požadavkem se nutně pojí apel na to, aby intersex osoby a jejich identitu právní systémy států jmenovitě uznávaly, a aby jim zajistily plný přístup ke spravedlnosti⁹². Za neméně důležité pak lidskoprávní aktéři požadují uznání intersex identity z hlediska možnost registrace pohlaví. Stěžejním doporučením je umožnit intersex lidem snadno změnit registrované pohlaví na základě sebeidentifikace⁹³. K tomu se řadí i zavedení možnosti pohlaví na žádost jedince

⁸⁸ DUŠKOVÁ et al., *Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí*, 2022, s. 15.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Viz např. OII EUROPE, STATEMENT of the 1st European Intersex Community Event (Vienna, 30st – 31st of March 2017), 2017., RADA EVROPY, Human rights and intersex people, 2015., EVROPSKÝ PARLAMENT, European Parliament resolution of 14 February 2019 on the rights of intersex people (2018/2878(RSP), 2019

⁹¹ Viz např. ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note, 2019.

⁹² Viz ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Technical Note on the Human Rights of Intersex People: Human Rights Standards and Good Practices, 2023.

⁹³ EVROPSKÝ PARLAMENT, European Parliament resolution of 14 February 2019 on the rights of intersex people (2018/2878(RSP), 2019., PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, 2017.

neuvádět vůbec⁹⁴ a možnost dobrovolné registrace i mimo binární kolonky žena/muž⁹⁵. Některé publikace pak zdůrazňují i zajištění přístupu intersex osob k jejich kompletní zdravotnické dokumentaci⁹⁶. OSN pak apeluje specificky i na ukončení diskriminace intersex žen a dívek ve sportu na základě intersekcce genderu a rasy⁹⁷.

V českém lidskoprávním kontextu jsou variace pohlavních znaků stále spíše neviditelným tématem, které se objevuje především v akademické literatuře. Na českém poli rovněž neexistuje aktivní podpůrná organizace specificky zaměřená na podporu intersex osob. I přesto vyšla v českém překladu podpůrná příručka pro intersex děti a jejich rodiče⁹⁸. V kontextu veřejných lidskoprávních institucí je jediným relativně činným aktérem Kancelář veřejného ochránce práv. V roce 2016 se tehdejší ombudsmanka, Anna Šabatová, zabývala šetřením v otázce diskriminace intersex osob⁹⁹.

V roce 2019 ombudsmanka uspořádala kulatý stůl, kde upozornila na to, že neexistují žádné výzkumy a data o životě a právním postavení intersex lidí v ČR, a že je nutné provést výzkum, který situaci intersex lidí v ČR zmapuje. V roce 2021 vydal veřejný ochránce práv zprávu, ve které se zabýval situací lidí intersex lidí v České republice, jejíž součástí byla i četná doporučení směřovaná především k Ministerstvům zdravotnictví a vnitra¹⁰⁰. Z odpovědi Ministerstva zdravotnictví na žádost o poskytnutí informace vyplývá, že krátce po vydání zprávy ombudsmana bylo k problematice uskutečněno jednání mezi Ministerstvem zdravotnictví, kanceláří VOP a zástupci České lékařské komory, nicméně doporučení implementována nebyla.¹⁰¹

2.5. Shrnutí

V této části práce byly identifikovány hlavní rozdíly mezi medicínským, kriticko-teoretickým a lidskoprávním pohledem na variace pohlavních znaků a binaritu pohlaví. Zatímco

⁹⁴ DUŠKOVÁ, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu, 2021, s. 77.

⁹⁵ PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, 2017.

⁹⁶ PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, 2017., OII EUROPE, STATEMENT of the 1st European Intersex Community Event (Vienna, 30st – 31st of March 2017), 2017.

⁹⁷ RADA OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Resolution adopted by the Human Rights Council on 21 March 2019 40/5. Elimination of discrimination against women and girls in sport, 2019.

⁹⁸ TRANS*PARENT, Podpořte své intersex dítě, 2021.

⁹⁹ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva veřejného ochránce práv o nezjištění diskriminace ze dne 29. 9. 2016, sp. zn. 7238/2014/VOP, 2016.

¹⁰⁰ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Situace lidí s variacemi pohlavních znaků a jejich rodin: Doporučení veřejného ochránce práv, 2021.

¹⁰¹ Příloha č. 1.

skrz medicínský diskurz jsou variace pohlavních znaků stále viděny jako porucha, kriticko-teoretické i lidskoprávní diskurzy naopak zdůrazňují potřebu relativizovat dosavadní medicínský pohled a z něj vyplývající společenský a právní útlak, který intersex zkušenost a identitu zneviditelňuje. Obdobný kontrast lze vyvodit i z vnímání binarity pohlaví. Lékaři vidí pohlaví jako čistě binární a navzájem oddělené, přičemž genderová identita pro ně nehraje žádnou roli. Z pohledu kriticko-teoretického diskurzu naopak prosazování bezvýjimečné pohlavní binarity není v souladu s realitou a provádění nepotřebných operací na intersex lidech je sociálním konstruktivismem. Lidskoprávní diskurz, realizovaný skrz lidskoprávní organizace, pak především zdůrazňuje potřebu chránit osobní autonomii intersex lidí a jejich právo na sebeurčení.

3. Ochrana dílčích práv intersex lidí

3.1. Úvod

V první a druhé části této práce byly variace pohlavních znaků uvedeny jako téma, které může být zkoumáno z pohledu různých diskurzů, jmenovitě pak z medicínského, teoreticky kritického a lidskoprávního. Dále byl představen koncept binarity pohlaví v právu jako vlivný faktor v ochraně práv intersex lidí a jeho obecné ukotvení v českém právním systému. V následující části této práce bude pozornost zaměřena primárně na zkoumání dílčích práv intersex lidí z pohledu lidskoprávních aktérů, konkrétně mezinárodních vládních organizací a vnitrostátních institucí. Konkrétně bude analyzováno, jak jsou práva intersex lidí na ochranu osobní integrity, na sebeurčení a na ochranu před diskriminací jako tzv. nová práva zakotvena v mezinárodním lidskoprávním rámci a jestli a jakým způsobem jsou tato práva promítnuta do českého právního řádu. V neposlední řadě bude zohledněno, jak se do těchto dílčích práv promítá binarita pohlaví a medicínský diskurz.

3.2. Lidskoprávní rámec

Rámec lidských práv je utvářen především skrz mezinárodní smlouvy a instituce. Státy, které k těmto smlouvám přistoupí a ratifikují je, se zavazují dodržovat standardy jednotlivých dokumentů, a prosazovat lidská práva uvnitř svého státu. V českém právním řádu mají lidskoprávní úmluvy stejnou právní sílu jako ústavní zákony¹⁰². Na podobu českého právního systému pak mají značný vliv i rozhodnutí mezinárodních orgánů o individuálních stížnostech či publikované výklady jednotlivých smluvních ustanovení.

V mezinárodním měřítku neexistuje vícestranná závazná úmluva, která by byla věnována výhradně právům intersex lidí. Lze ovšem konstatovat, že od počátku minulého desetiletí se téměř všechny relevantní mezivládní lidskoprávní organizace dodržováním práv intersex lidí v různé míře začaly věnovat při výkladu již zakotvených lidských práv¹⁰³. Takový postup lze označit jako postupné uznávání nových lidských práv, kdy mezinárodní instituce skrz své orgány „objevují“ nová práva v již existujících úmluvách¹⁰⁴. Postupné prosazování práv intersex lidí pak lze bezpochyby vnímat jako důsledek postupné společenské proměny¹⁰⁵. U tzv. nových práv je pak obvyklé, že nejdříve pronikají především do soft law instrumentů

¹⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp.zn. Pl.ÚS 36/01.

¹⁰³ MESTRE, The Human Rights Situation of Intersex People: An analysis of Europe and Latin America, 2022, s. 321 – 322.

¹⁰⁴ VON ARNAULD, The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric, 2020, s. 7.

¹⁰⁵ Ibid, s. 9.

lidskoprávních orgánů a až postupem času jsou uznány v závazných lidskoprávních nástrojích (např. vytvořením nové úmluvy, rozhodnutím mezinárodního soudu) a implementovány do praxe členských států¹⁰⁶.

Pro prosazování lidských práv v ČR jsou významné jednak lidskoprávní organizace celosvětového významu a jednak také regionální evropské instituce. Co se týče globálního měřítko, zde lze hovořit především o OSN, která zaštiťuje nejvýznamnější lidskoprávní úmluvy celosvětového významu. V kontextu lidských práv intersex lidí je třeba zdůraznit především Úmluvu o právech dítěte (CNC)¹⁰⁷, Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení (UNCAT)¹⁰⁸, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (ICCPR) či Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESCR)¹⁰⁹. Práva intersex lidí jsou někdy také zmiňována v souvislosti s Úmluvou o právech osob s postižením (CRPD)¹¹⁰.

Na evropské úrovni pak mají nezastupitelný význam organizace Rada Evropy, Evropský soud pro lidská práva (ESLP) či Evropská unie. Stěžejními lidskoprávními úmluvami v evropském kontextu je bezpochyby Úmluva o lidských právech a základních svobodách (EÚLP) a Úmluva o biomedicíně¹¹¹. Pro závaznou aplikaci a výklad jednotlivých lidských práv v těchto úmluvách hraje nejvýznamnější roli ESLP, který řeší individuální stížnosti osob z členských států Rady Evropy a jehož rozhodnutí jsou pro členské státy závazná¹¹².

3.3. Právo na tělesnou integritu a na informovaný souhlas

Variace pohlavních znaků jsou intenzivně medikalizovány, přestože velká část intersex jedinců je zcela zdravá. První styk novorozence se světem se odehrává logicky skrz lékaře, kteří variace pohlavních znaků u novorozence odhalí často těsně po narození¹¹³. Lékaři za intersex charakteristikami pak vidí primárně diagnózu a problém, který je třeba léčit. To vyvěrá nejen z historického vývoje péče o intersex lidi, zakládajícího se na úplném potlačování intersex

¹⁰⁶ Ibid, s. 7-20.

¹⁰⁷ Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

¹⁰⁸ Vyhláška č. 143/1988 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

¹⁰⁹ Vyhláška č. 120/1976 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹¹⁰ Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

¹¹¹ Sdělení č. 96/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně.

¹¹² KONŮPKA, Evropská úmluva o lidských právech: praktický průvodce, 2022, s. 30.

¹¹³ Některé intersex variace lze ale identifikovat až během pozdějších let života intersex osob, např. chybějící děloha u některých žen s CAIS. Viz PETERSEN, A Comprehensive guide to intersex, 2021, s. 58.

charakteristik, který zůstává relevantní i pro dnešní péči relevantní skrz uznávaný Chicagský konsenzus. Stejně tak se ukazuje, že medicínský diskurz a poskytovaná lékařská péče je ovlivněna prosazováním binarity pohlaví a že lékaři pohlíží na variace pohlavních znaků optikou biologie na úkor optiky sociální¹¹⁴. V evropském měřítku se ukazuje, že mnozí lékaři stále považují za přijatelné důvody provádění operací na intersex lidech sociální přijetí, estetické důvody nebo vyhovění preferencím rodičů¹¹⁵.

Ukazuje se také, že oblast péče o intersex jedince trpí zásadním nedostatkem výzkumů, které by potvrzovaly, či vyvracely vhodnost a účinnost mnohých údajně potřebných lékařských zákroků¹¹⁶. Naopak, množí se výpovědi o negativních dopadech uznávaných lékařských postupů na kvalitu života intersex jedinců¹¹⁷. V českém prostředí pak chybí jakékoliv odborné doporučené postupy pro vhodnou péči o intersex děti a jedince. Lze tak říci, že byť mohou být lékaři při poskytování péče lidem s variacemi pohlavních znaků vedeni nejlepšími úmysly, fakticky jimi poskytovaná péče není podporována ani usměrňována žádnými dlouhodobými výzkumy. Stejně tak jejich péče není zaštitěna žádným kontrolním jednotným postupem.

Kvůli nevyhnutelnému monopolu medicíny na péči o intersex lidi i celkovému nedostatku informací v odborné i široké společnosti je pak ochrana tělesné a duševní integrity jedním z nejméně ohrožených práv u intersex jedinců. O to více jsou pak tato práva ohrožena u intersex dětí, na kterých se z povahy těchto variací značná část lékařských zákroků provádí a které samy nemohou provedení nezvratných zákroků nemohou ovlivnit. S právem na osobní integritu v kontextu lékařské péče se pak inherentně pojí i právo na svobodný a informovaný souhlas jako základní pilíř poskytování zdravotních služeb v evropském i českém kontextu¹¹⁸.

Již bylo zmíněno, že některé lékařské zákroky u intersex lidí a dětí jsou nutné nebo že některé druhy lékařské péče intersex lidé sami vyhledávají. Je tedy třeba jasně vymezit, jaké typy lékařské péče a zákroků mohou být v rozporu s lidskými právy. Cílem této práce ani diskurzu ochrany lidských práv totiž není říci, že veškerá lékařská péče poskytovaná osobám s variacemi pohlavních znaků je inherentně špatná, a že variace pohlavních znaků není třeba vůbec medikalizovat. Je ale třeba upozornit na to, že většina variací pohlavních znaků

¹¹⁴ GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 41.

¹¹⁵ ABROSIMOVA et al., *Infants, Children and Young People with Variations of Sex Characteristics: A Pan-European Survey of the Perceptions of Multidisciplinary Teams and Peer Support Organisation members*, 2024, s. 106.

¹¹⁶ ZILLÉN et al., *The Rights of Children in Biomedicine: Challenges posed by scientific advances and uncertainties*, 2017, s. 42 – 43.

¹¹⁷ Viz např. GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 44.

¹¹⁸ Viz podrobněji ŠUSTEK a HOLČAPEK, *Zdravotnické právo*, 2017, kap. 7.

nevyžaduje akutní péči a že některé intersex osoby nepotřebují či nevyžadují zvýšenou lékařskou pozornost vůbec. Je také potřeba vyjasnit, že zatímco některé intersex variace nedoprovází žádné komplikace, menšina diagnóz, jejichž projevem jsou mj. i variace v pohlavních znacích, naopak patří mezi závažná onemocnění (např. některé vzácně se vyskytující podtypy 46, XY gonadální dysgeneze)¹¹⁹ a vyžadují komplikovanou multidisciplinární léčbu.

Dle závěrů aktuálních výzkumů jsou nicméně pouze tři lékařské zákroky, jejichž provedení u intersex dětí lze označit za nutné. Je to za prvé endokrinní léčba k prevenci fatálního syndromu ztráty soli u některých novorozenců s CAH, dále odstranění nedovyvinutých gonád u některých dětí s gonadální dysgenezí a vzácně také chirurgická operace, pokud variace pohlavních znaků zasahují do břišní stěny nebo zabraňují vyměšování¹²⁰. Dle Duškové a kol. někteří čeští lékaři rovněž považují za nutné zákroky, které mají zvýšit pravděpodobnost budoucí plodnosti¹²¹. Jiné zákroky lze rozdělit na ty, které nejsou akutní, ale mají za cíl zlepšit zdraví intersex lidí, a ty, které se označují jako „normalizační“, tzn. jejich primárním účelem není zlepšení zdraví intersex jedince, ale kosmetické, kulturní či sociální důvody.

U zákroků, jejichž cílem je zlepšení zdraví intersex jedinců, ale často chybí data o jejich potřebnosti či úspěšnosti. Například běžně prováděnou operací u některých intersex dětí je odstranění skrytých gonád z důvodu zvýšeného rizika propuknutí zhoubných nádorů. Někdy je toto riziko ale zvýšeno jen o několik málo procent, a odstranění gonád může naopak způsobit špatný hormonální vývoj, který je třeba nahrazovat hormonální terapií, jež může být nevhodná nebo nedostupná¹²². Některé výzkumy proto doporučují i tuto operaci odložit až do pozdějšího věku¹²³. Stejně tak jsou známy negativní účinky hormonální terapie jako například osteoporóza¹²⁴.

Za normalizační lze pak označit zákroky, které nemají za cíl zlepšit zdraví dítěte, jako spíše rekonstruovat vzhled jeho těla ve vztahu k přiřazenému pohlaví. Předmětem operace je tedy zdravý orgán, který ale nesplňuje estetické nebo kulturní požadavky, vyvěrající z binárního

¹¹⁹ PETERSEN, A comprehensive guide to intersex, 2021.

¹²⁰ ZILLÉN et al., The Rights of Children in Biomedicine: Challenges posed by scientific advances and uncertainties, 2017, s. 43.

¹²¹ DUŠKOVÁ et al., Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí, 2022, s. 70.

¹²² GHATTAS, Standing Up for the Human Rights of Intersex People, 2018, s. 433.

¹²³ BOUGNÉRES et al., Deferring surgical treatment of ambiguous genitalia into adolescence in girls with 21-hydroxylase deficiency: a feasibility study, 2017.

¹²⁴ SCHOBER et al., Disorders of sex development: Summaries of long-term outcome studies, 2012.

zakotvení pohlaví¹²⁵. Jsou to především chirurgické rekonstrukce genitálií, k jejichž provádění ale v současné době panuje o poznání větší zdrženlivost, než tomu bylo ve 20. století¹²⁶. Může se jednat například o chirurgické prodloužení vaginy či faloplastiku. Jedním z nejvíce kontroverzních zákroků i v českém prostředí pak zůstává chirurgické zkrácení prodlouženého klitorisu. Zatímco lidskoprávní organizace tuto proceduru vnímají jako normalizační, lékaři ji naopak vnímají jako potřebnou¹²⁷. Kontroverzní je tento zákrok i proto, že se provádí právě i u malých dětí.

Jak je výše uvedeno, mnohé způsoby poskytování lékařské péče intersex dětem a lidem způsobují trvalé negativní následky. Mezi tyto patří ztráta citlivosti a funkčnosti operovaných orgánů, bolestivost, zjizvení, inkontinence¹²⁸ nebo také nutnost reoperací a celková nespokojenost jedinců s výsledky operací¹²⁹. Kromě tělesných následků mohou intersex jedinci prožívat trauma z patologizace jejich těl, mlčení ze strany lékařů o intersex diagnózách, nedostatku multidisciplinární podpory či z nadměrného vyšetřování genitálií¹³⁰. Kvůli těmto negativním zkušenostem se pak intersex lidé mohou v dospělosti návštěvám lékařů úplně vyhýbat¹³¹.

Při zkoumání ochrany práv na tělesnou integritu je pak rovněž analyzovat nejen to, jaké zákroky jsou obecně vhodné či nevhodné, ale také jejich načasování. Například provádění tzv. normalizačních zákroků u malých dětí bude třeba považovat za nepřijatelné, ale dospělí jedinci se mohou v pozdějším věku sami pro neterapeutický chirurgický zákrok rozhodnout. Jak bude níže popsáno, zde se opět bude střetávat medicínský pohled s pohledem lidskoprávním a aktivistickým.

Podle lidskoprávních a aktérských organizací je třeba především zachovat právo intersex jedince rozhodnout o podstoupení zákroku samostatně v pozdějším věku a stejně tak se při péči soustředit na celkovou kvalitu života intersex člověka. Lékaři se naproti budou více

¹²⁵ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note, 2019, s. 13.

¹²⁶ NAZAAR et al., 'We just want the best for this child': contestations of intersex/DSD and transgender healthcare interventions, 2016.

¹²⁷ FAFEJTA a SLOBODA, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku, 2021.

¹²⁸ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note, 2019, s. 13.

¹²⁹ BOUGNÈRES et al., Deferring surgical treatment of ambiguous genitalia into adolescence in girls with 21-hydroxylase deficiency: a feasibility study, 2017.

¹³⁰ HART a SHAKESPEARE-FINCH, Intersex lived experience: trauma and posttraumatic growth in narratives, 2022.

¹³¹ GHATTAS, Standing Up for the Human Rights of Intersex People, 2018, s. 433.

zajímat o fyzické „anomálie“ jedince, které mohou chirurgicky či hormonální terapií ovlivňovat¹³². Lékaři tak například u chirurgické plastiky prodlouženého klitoris argumentují tím, že provedení operace má větší úspěšnost v nízkém věku, proto provedení operace bez informovaného souhlasu dítěte v nízkém věku přináší větší výhody než čekat do dospělosti dítěte¹³³. Stejně tak lékaři někdy provádí neterapeutické normalizační zákroky rovnou společně se zákroky léčebnými¹³⁴.

3.3.1. Zákroky na intersex lidech z pohledu lidskoprávních mezinárodních organizací

Právo na zachování osobní tělesné a duševní integrity je bezpochyby jednou z nejdůležitějších svobod jednotlivců v liberálních demokratických státech. Při poskytování zdravotní péče je do této osobní sféry jednotlivce různou intenzitou zasahováno, proto lze tyto zásahy provádět pouze na základě právem dovolených důvodů, tak aby byla integrita jedince co nejvíce chráněna. Přednostním dovoleným důvodem lidskoprávních úmluv, na základě kterého může stát a potažmo poskytovatelé služeb zasáhnout do integrity jedince, je informovaný souhlas dotčené osoby.

Právo na tělesnou integritu a informovaný souhlas lze nalézt zakotvené v čl. 12 ICESCR jako součást práva na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví, dále v čl. 12, 17 a 25 CRPD, čl. 24 CRC či v čl. 11 Evropské sociální charty¹³⁵. Výslovně právo na informovaný souhlas rozvádí čl. 5 Úmluvy o biomedicíně, dle kterého je možné provést zákrok v oblasti péče o zdraví pouze na základě svobodného a informovaného souhlasu osoby, která musí být řádně informována o účelu a povaze zákroku i o jeho důsledcích a rizicích. Porušení tohoto práva pak vede k zásahu do soukromí v rozporu s čl. 8 EÚLP, čl. 17 ICCPR, čl. 16 CRC nebo v extrémnějších případech nezvratných a nedobrovolných zákroků také k porušení práva nebýt mučen a podroben špatnému zacházení dle čl. 3 EÚLP, čl. 7 ICCPR nebo čl. 1 a 16 UNCAT¹³⁶.

Za děti, které nemohou samy informovaný souhlas s poskytnutím lékařské péče udělit, tak činí jejich zákonní zástupci. Protože je dítě obvykle zcela závislé na rozhodování svých rodičů i lékařů, je poskytování zdravotní péče dítěti korigováno doktrínou nejlepšího zájmu dítěte¹³⁷. Ve vztahu k poskytování péče vykládá nejlepší zájem dítěte Výbor OSN pro práva

¹³² SCHOBER et al., Disorders of sex development: Summaries of long-term outcome studies, 2012, s. 622.

¹³³ FAFEJTA a SLOBODA, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku, 2021.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ DUŠKOVÁ et al., Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí, 2022, s. 71.

¹³⁶ Ibid., s. 72.

¹³⁷ Viz detailněji VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE, General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), 2013.

dítěte v souvislosti s právem na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví dle čl. 24 CRC. Nejlepší zájem dítěte musí být primárním měřítkem při rozhodování o poskytování péče státními i nestátními aktéry, přičemž zájem individuálního dítěte se odvíjí od jeho fyzických, psychických a sociálních potřeb, a od názoru dítěte, pokud ho může vyslovit¹³⁸. Výbor dále zdůrazňuje, že státy musí zajistit, aby bylo zajištění práva na nejvyšší dosažitelný standard zdraví neoddělitelné od prosazování dalších občanských, politických a sociálních práv a že právo na zdraví dítěte nesmí být podryváno diskriminací mj. na základě zdravotního stavu a genderové identity¹³⁹.

Lidskoprávní aktéři si primárně kladou otázku, zda vůbec lze souhlas intersex lidí, resp. jejich zástupců s různými chirurgickými zákroky považovat za svobodný a informovaný, když je založen na často zastaralých postupech a nepodložených představách lékařů o správné podobě pohlaví a když je velká část zákroků prováděna ze sociálních či estetických důvodů. Nehledě na to, že se stále objevují případy, kdy lékaři zatajují intersex jedinci či jeho rodině pravou povahu jeho diagnózy nebo kdy lékaři lžou o důvodech k provedení zákroku¹⁴⁰. O to palčivější dilema panuje u intersex dětí. Zde se lidskoprávní organizace především zabývají tím, zda může být souhlas zákonného zástupce s prováděním nezvratných zákroků na těle a genitáliích dítěte dostatečně legitimním důvodem a zda je tento souhlas v souladu s nejlepším zájmem dítěte a jeho právem o svém těle v budoucnu rozhodovat samostatně. Dle Duškové a kol. rodiče totiž rozhodují o nezvratných a dalekosáhlých zásazích na těle svého dítěte, k jejichž ospravedlnění musí existovat naléhavý důvod. Dle Duškové a kol. nelze za takový důvod bez dalšího považovat úpravu vzhledu dítěte nebo možnost potenciálního zlepšení zdraví¹⁴¹.

Již bylo zmíněno, že neexistuje žádný mezinárodní lidskoprávní dokument, který by se zabýval konkrétně právy intersex lidí. Mezivládní lidskoprávní organizace se tak právem intersex lidí na osobní integritu zabývají v rámci výše uvedených úmluv. Jedna z prvních vlašovek deklarování potřeby ochrany osobní integrity intersex lidí na půdě mezinárodního práva byla rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy z roku 2013, které vyjádřilo znepokojení nad prováděním zákroků, které dětem nejsou ničím prospěšné, přestože je jim a jejich rodinám tvrzen opak, a to včetně lékařských intervencí u intersex dětí¹⁴². Rada Evropy

¹³⁸ VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE, General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24), CRC/C/GC/15, 2013, odst. 12.

¹³⁹ Ibid., odst. 7-8.

¹⁴⁰ RADA EVROPY, Human rights and intersex people, 2015, s. 23-24.

¹⁴¹ DUŠKOVÁ et al., Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí, 2022, s. 76.

¹⁴² PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 1952 (2013) Children's right to physical integrity, 2013.

vyzvala členské státy, aby mj. zkoumaly výskyt těchto lékařsky nijak neprospěšných operací a zákroků na dětech ve světle nejlepšího zájmu dítěte a aby podnikly kroky k zajištění toho, aby žádné intersex dítě nebylo podrobeno zbytečným zákrokům, které jsou primárně kosmetické.

Na půdě OSN pak o rok později Vysoká komisařka OSN pro lidská práva poprvé odsoudila provádění nezvratných operací na intersex dětech s trvalými následky bez jejich informovaného souhlasu¹⁴³. Totéž pak učinil její nástupce, když odsoudil zbytečné zákroky na intersex lidech na základě představy o striktní binaritě pohlaví¹⁴⁴. Od té doby se komisař společně s výbory OSN důrazně staví proti provádění chirurgických zákroků na dětech, které nejsou nutné. Nedobrovolné zákroky na intersex dětech a lidech jsou považovány za porušení práva na osobní integritu, práva nebýt mučen a podroben špatnému zacházení, dále práva na zdraví a nediskriminaci¹⁴⁵.

V posledním dokumentu komisař společně s Výbory pro lidská práva, proti mučení, pro práva dítěte, pro práva osob se zdravotním postižením a pro eliminaci diskriminace proti ženám jednohlasně vyzývají členské státy, aby zakázaly normalizační a invazivní nezvratné lékařské a chirurgické zákroky na intersex dětech, dokud tito jedinci nebudou moct sami udělit informovaný souhlas¹⁴⁶. To má spočívat především v zajištění explicitního legislativního zákazu těchto zákroků na dětech, jakož i právní postih provádění těchto operací. Státy mají dále zajistit, aby se oběti těchto nedobrovolných zákroků mohly domáhat zadostiučinění a také zajistit edukaci profesionálů¹⁴⁷. Je zajímavé, že nejlepší zájem dítěte je Výborem pro práva dítěte v případě intersex dětí popisován jako jakási dvojsečná zbraň, která může být lékaři zneužita k přesvědčení rodiny dítěte k udělení souhlasu se zdánlivě potřebnými zákroky¹⁴⁸. Státy proto mají zajistit, aby nejlepší zájem dítěte nebyl využíván k ospravedlnění diskriminace.

V evropském kontextu lze v následujících letech obdobné závěry vyvozovat jak z činnosti Rady Evropy, tak z aktivit Evropské unie. Obdobně jako OSN Rada Evropy výslovně

¹⁴³ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Statement by Navi Pillay United Nations High Commissioner for Human Rights on the occasion of the presentation of the ILGA “LGBTI Friend of the Year” award and 2014 State-Sponsored Homophobia report and the Panel on International Human Rights Law and Sexual Orientation, 2014.

¹⁴⁴ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Opening remarks by Zeid Ra'ad Al Hussein, United Nations High Commissioner for Human Rights at the Expert meeting on ending human rights violations against intersex persons, 2015.

¹⁴⁵ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note, 2019, s. 12.

¹⁴⁶ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, OHCHR Technical note on the human rights of intersex people: human rights standards and good practices, 2023.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note, 2019, s. 12.

odsuzuje snahy o přizpůsobení intersex těl společenskému binárnímu vnímání pohlaví a doporučuje členským státům zakázat provádění normalizačních operací či sterilizací (odstranění gonád) na intersex dětech bez jejich informovaného souhlasu¹⁴⁹. Provádění normalizačních zákroků na nekonsentujících dětech Rada Evropy totiž považuje za možné porušování zákazu mučení a špatného zacházení podle čl. 3 EÚLP a práva na soukromý život dle čl. 8¹⁵⁰. Navíc oproti doporučení OSN mají státy zajistit, aby jakékoliv invazivní neakutní zákroky, tj. nejen ty normalizační, byly pokud možno odkládány tak, aby o nich intersex jedinec mohl v pozdějším věku rozhodnout sám¹⁵¹. V neposlední řadě stejně jako OSN Rada Evropy zdůrazňuje důležitost sběru dat o prováděných operacích¹⁵².

Na půdě Evropské unie je v této oblasti bezpochyby nejvýznamnější iniciativou rezoluce Evropského parlamentu o právech intersex lidí. Rezoluce v návaznosti na OSN a Radu Evropy rovněž silně odsuzuje normalizační zákroky na intersex dětech a doporučuje postavení těchto operací mimo zákony členských států¹⁵³. Evropský parlament dále považuje za nezbytné, aby intersex lidé a jejich rodiny měli přístup k pravdivým a úplným informacím o následcích zákroků.

3.3.2. Zákroky na intersex lidech z pohledu českého práva

V minulé kapitole bylo analyzováno, jak se právo na osobní integritu a informovaný souhlas intersex lidí promítá do aktivit mezivládních lidskoprávních organizací a jaká opatření tyto organizace členským státům doporučují zavést. Z provedené analýzy vyplývá, že mezinárodní lidskoprávní organizace se ze své pozice důrazně ohrazují především proti provádění tzv. normalizačních zákroků na intersex dětech a novorozencích a doporučují členským státům legislativní zákaz jejich provádění. Stejně tak doporučují odklad těch zákroků, jejichž provedení není akutní a nezbytné. V neposlední řadě mají státy zajistit účinný způsob, jak se oběti těchto zákroků mohou domoci náhrady újmy, dále zajistit osvětovou kampaň a cílenou edukaci profesionálů a také sběr dat o léčbě intersex jedinců.

¹⁴⁹ RADA EVROPY, Human rights and intersex people, 2015., PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, 2017.

¹⁵⁰ RADA EVROPY, Human rights and intersex people, 2015, s. 30-32.

¹⁵¹ PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, 2017.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ EVROPSKÝ PARLAMENT, European Parliament resolution of 14 February 2019 on the rights of intersex people (2018/2878(RSP), 2019.

V této kapitole bude analyzováno, jestli se nějakým způsobem výše uvedená doporučení promítla do českého právního prostředí a jak se mohou intersex lidé domáhat práv na osobní integritu. Je zjevné, že prosazování práv intersex lidí jako nových lidských práv se v současné chvíli na poli mezinárodního práva nachází ve své počáteční fázi. To znamená, že jsou prosazována především skrz tzv. soft law instrumenty¹⁵⁴, které nejsou pro členské státy závazné a vynutitelné. Dle názoru autorky to ale neznamená, že publikace a prohlášení orgánů těchto organizací se nemají odrážet ve vnitrostátním právu, neboť výše uvedené postoje vykládají konkrétní články mezinárodních úmluv, kterými je ČR jako přistoupivší stát vázána. Navíc, obvyklou formulací předmětných úmluv je závazek státu usilovat o co nejvyšší úroveň ochrany lidských práv ve vztahu ke zdraví jedinců¹⁵⁵.

Zprvu je třeba uvést, že Česká republika nemá žádnou právní úpravu, která by se týkala provádění zákroků na intersex jedincích a dětech. Naopak jsou práva intersex jedinců něčím, co je v českém právním prostředí teprve pomalu otevíráno. Obdobně neexistují žádné usměrňovací doporučené postupy, které zpravidla vydávají ministerstva nebo profesní sdružení. Již bylo zmíněno, že jediná instituce, která v ČR otázku ochrany práv intersex lidí otevřela, je veřejný ochránce práv. Co se týče lékařské péče o intersex lidí, ombudsman se ve své zprávě po vzoru lidskoprávních organizací soustředil na zdravotní úkony prováděné na intersex dětech a na přístup intersex lidí a jejich rodin k informacím¹⁵⁶. Ombudsman shrnuje, že obecně lze zákroky u intersex dětí provádět pouze se svobodným a informovaným souhlasem zákonného zástupce a v nejlepším zájmu dítěte. Uvádí, že některé zákroky na intersex dětech jsou nepochybně nutné, nicméně upozorňuje na to, že mezi takové zákroky nelze řadit tzv. normalizační zákroky. Také uvádí, že český kontext ukazuje, že normalizační zákroky mnozí intersex jedinci podstupují nedobrovolně¹⁵⁷.

Přesto doporučení veřejného ochránce práv zcela neodráží jednoznačná doporučení mezinárodních aktérů k zákazu provádění těchto normalizačních zákroků. Doporučení spíše zdůrazňují potřebu otevřít mezioborovou diskuzi, která objasní, jaká je nyní lékařská praxe v ČR ve vztahu k péči o intersex lidí. Proto doporučil Ministerstvu zdravotnictví ČR zřízení multioborové pracovní skupiny ke zhodnocení současných lidskoprávních standardů, kterými

¹⁵⁴ VON ARNAULD, The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric, 2020, p. 7-20.

¹⁵⁵ Viz např. článek 12 ICESCR, čl. 25 CRPD, čl. 1 Úmluvy o biomedicině.

¹⁵⁶ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Situace lidí s variacemi pohlavních znaků a jejich rodin: Doporučení veřejného ochránce práv, 2021.

¹⁵⁷ Ibid.

je ČR vázána, a následné zpracování odpovídajících opatření. Dle zjištění autorky nicméně Ministerstvo zdravotnictví takovou skupinu nezřídilo¹⁵⁸.

Veřejný ochránce práv v této souvislosti ještě upozornil na problematiku informování intersex jedinců a jejich rodin ze strany lékařů. Zdůraznil požadavek na úplnou komunikaci lékařů s rodiči a intersex lidmi, tak aby byla srozumitelná a aby rodiny a sami jedinci mohli o svém těle rozhodovat na základě úplných informací. Vyzdvihl také participační práva dítěte a potřebu dostupnosti profesionálních i svépomocných „peer-to-peer“ skupin. MZ ČR a MPSV ČR doporučil mimo jiné sběr dat o počtu intersex osob a jejich situaci a zajištění informační osvětové kampaně o dětech s variacemi pohlavních znaků. ČLK veřejný ochránce práv doporučil, aby zajistil informovanost rodin ze strany lékařské obce, tak aby mohly rodiny rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte. Žádné z těchto doporučení nebylo dle dostupných informací realizováno, MZ ČR pouze přislíbilo přípravu osvětových informačních letáků¹⁵⁹.

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že i přes iniciativu ombudsmana problematika operací a jiných zákroků na intersex jedincích zůstává opomíjena na úrovni resortních a profesních institucí a stejně tak i v legislativě. Dle Duškové jsou přitom dle lidskoprávního výkladu normalizační zákroky na dětech s variacemi pohlavních znaků v rozporu s českým právem¹⁶⁰. Přestože dle § 93 odst. 2 občanského zákoníku uděluje za nezletilého souhlas se zásahem do integrity jeho zákonný zástupce, může tak učinit pouze, je-li to k prospěchu nezletilého. Z výše rozebíraných lidskoprávních dokumentů i výzkumů přitom zjevně vyplývá, že kosmetické a „opravné“ operace nejsou intersex dětem ku prospěchu, a naopak jim často způsobují závažné negativní následky.

Dle § 101 občanského zákoníku dále platí, že pokud má zásah do integrity osoby, která není schopna úsudku, zanechat trvalé, neodvratitelné a vážné následky nebo je spojeno s vážným nebezpečím života nebo zdraví, je potřeba k provedení zákroku získat svolení soudu. Dle Duškové tak u nezletilých dětí, které nejsou dostatečně vyspělé k udělení informovaného souhlasu, česká legislativa vyžaduje souhlas soudu vždy¹⁶¹. Nicméně, jestliže víme, že dle lidskoprávních standardů jsou kosmetické a normalizační operace v rozporu s právy na zdraví,

¹⁵⁸ Příloha č. 1.

¹⁵⁹ Příloha č. 1.

¹⁶⁰ DUŠKOVÁ, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu, 2021, s. 35.

¹⁶¹ DUŠKOVÁ, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu, 2021, s. 35.

osobní integritu a se zákazem mučení a špatného zacházení, neměly by dle Duškové české soudy tyto souhlasy udělovat¹⁶².

Veřejný ochránce práv je ovšem ve své zprávě zdrženlivější. Jak je výše popsáno, jeho hlavním doporučením je zmapovat současnou lékařskou praxi, což prozatím nebylo žádnou institucí realizováno. Stojí za zmínku, že ombudsman se odklonil od mezinárodně-lidskoprávního diskurzu, který vyzdvihuje variace pohlavních znaků jako přirozené a intersex osoby jako většinou zdravé jedince, a namísto toho rámuje téma variací pohlavních znaků jako problematiku osob se zdravotním postižením, neboť dle něj mají s osobami se zdravotním postižením podobné problémy¹⁶³.

Výslovně se pak ombudsman ohradil proti aktivistickému diskurzu. Ombudsman píše: „Vedle toho vyžaduje proniknutí do intersex problematiky i hluboké znalosti medicíny, nejlépe příslušnost k medicínské komunitě, nikoli přepjatě aktivistický přístup, kterého jsme často svědky.“¹⁶⁴ Lze proto shrnout, že ombudsman balancuje mezi lidskoprávním a medicínským diskurzem. Přestože ombudsman svou zprávou otevřel lidskoprávní debatu o právech intersex lidí v českém prostředí, zároveň intersex jedince bez dalšího přiřadil k osobám se zdravotním postižením a zdůraznil, že vzhled do práv intersex lidí vyžaduje spíše medicínský pohled. Tím dle názoru autorky příliš nepřispěl k destigmatizaci diagnóz variací pohlavních znaků, o kterou se zasazují mezinárodní organizace. Stejně tak ombudsman nevěnoval prostor relativizaci tradičního medicínského přístupu, který je z pohledu mezinárodního lidskoprávního diskurzu spíše příčinou porušování práv na osobní integritu intersex dětí a jedinců, nikoliv jeho řešením.

V současné době mají intersex jedinci a jejich rodiny jen omezené možnosti, jak dosáhnout právní ochrany před vůlí lékařů provést nepotřebný chirurgický zákrok. Stejně tak jsou děti s variacemi pohlavních znaků závislé na přání svých rodičů, kteří si normalizační zákroky mohou sami přát. Protože neexistuje specifická legislativa ani směrnice či doporučení relevantních institucí, jsou intersex děti odkázány na individuální rozhodnutí ošetřujícího lékaře, resp. ošetřujícího lékařského týmu. Z výše citovaných výzkumů přitom vyplývá, že z lékařského hlediska stále přetrvává striktně binární rozdělení pohlaví a že cílem lékařů je především přiřadit intersex dítěti jedno ze dvou pohlaví a zvolenému pohlaví pak tělo přizpůsobovat.

¹⁶² Ibid., s. 76.

¹⁶³ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Situace lidí s variacemi pohlavních znaků a jejich rodin: Doporučení veřejného ochránce práv, 2021.

¹⁶⁴ Ibid.

Intersex lidé se nyní právními nástroji mohou proti normalizačním zákrokům bránit až ex post, tedy až poté, co jim důsledkem provedení operace nebo jiného zákroku vznikla újma na zdraví dle § 81 ve spojení s § 2958 an. občanského zákoníku nebo na osobnostním právem na duševní a tělesnou integritu dle § 91 an. ve spojení s § 2956 občanského zákoníku. U žaloby na náhradu újmy na zdraví pak ale musí poškozená osoba dokazovat, jaká konkrétní újma jí vznikla, že újma byla způsobena konkrétním lékařským zákrokem a především musí dokázat, že zákrok byl proveden postupem *non lege artis*¹⁶⁵.

Takové dokazování může být problematické z několika důvodů. Jednak se negativní následky u intersex lidí mohou naplno projevit až dlouhou dobu poté, co byla operace provedena. Dokazování tak může být ztíženo nedostupností zdravotnické dokumentace¹⁶⁶ nebo pamětí svědků. Stejně tak může být potenciální nárok již promlčen. Dále také neexistuje jednotný názor odborníků na to, které zákroky obecně jsou v souladu s odborným postupem, a které nikoliv. V neposlední řadě je obvykle nutné prokázat újmu na zdraví znaleckým posudkem, který musí vypracovat odborný lékařský znalec a který je v řízení zásadním důkazem. Nález znalce pak může dle názoru autorky inklinovat spíše k medicínskému pojetí variací pohlavních znaků na úkor lidskoprávního.

3.4. Právo na sebeurčení

Dalším z hojně diskutovaných lidských práv intersex lidí je právo na sebeurčení, jehož součástí je právo jedince na uznání genderové identity¹⁶⁷. Již bylo popsáno, že lidé s variacemi pohlavních znaků v mnohém nabourávají představy společnosti o striktně oddělené dichotomii pohlaví. Tak ostatně praví i NSS ČR ve zde analyzovaném rozsudku, ve kterém uznává, že z biologického hlediska není pohlaví striktně binární. V této kapitole proto bude analyzováno, proč je právo na sebeurčení pro problematiku variací pohlavních znaků v kontextu binarity pohlaví tak relevantní a dále jak je toto právo ve vztahu k intersex lidem tvarováno mezinárodním a českým lidskoprávním diskurzem. Zvláštní podkapitola pak bude věnována představení klíčového rozsudku *Y proti Francii*, ve kterém se ESLP poprvé zabýval právem na uznání intersex pohlaví ve světle čl. 8 EÚLP.

¹⁶⁵ Viz ŠUSTEK a HOLČAPEK, Zdravotnické právo, 2017, kapitola 9.

¹⁶⁶ Dle Přílohy 3. vyhlášky č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci se např. zdravotnická dokumentace u registrujícího gynekologa uchovává 5 let od posledního poskytnutí zdravotních služeb pacientovi, u registrujícího pediatra je to pak 10 let od dosažení věku 19 let pacienta.

¹⁶⁷ Viz např. EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA, Guide on case-law of the European Convention on Human Rights – Rights of LGBTI persons, 2022.

3.4.1. Právo na sebeurčení a genderová identita intersex lidí

Právo intersex lidí na sebeurčení může být ve společnosti, která je postavena na ideální binaritě pohlaví, ohroženo z několika důvodů. V první řadě se může stát, že lékaři při narození přiřadí intersex dítěti pohlaví, se kterým se později v životě jedinec nebude ztotožňovat¹⁶⁸. Například dítěti v kazuistice v kapitole 1.3. lékaři přiřadili ženské pohlaví na základě přítomnosti vagíny, přestože novorozenec nesl mužský chromozom a mužské gonády¹⁶⁹. Není proto jisté, zda výběr lékařů bude odpovídat budoucímu vývoji a preferencím dítěte. Stejně tak se může stát, že intersex jedinec bude v dospělosti pociťovat genderový diskomfort z důvodu negativních následků operací a léčby, které nedobrovolně podstoupil v dětství. V neposlední řadě někteří lidé s variacemi pohlavních znaků nepociťují sounáležitost ani k ženskému ani k mužskému pohlaví a preferují intersex či nebinární identitu. Český kontext dokonce ukazuje, že mnozí lidé pociťují genderový nesoulad, a až poté se zjistí, že mají intersex charakteristiky, neboť některé variace pohlavních znaků se projevují velmi mírně¹⁷⁰.

Přestože neexistují přesná data o genderové identitě intersex lidí, dle nedávné mezinárodní metastudie trpí genderovým nesouladem v průměru 15 % lidí s různými diagnózami variací pohlavních znaků¹⁷¹. Orientačně lze také uvést výsledky německé studie, dle které si 9 % intersex lidí si během života změnilo pohlaví, 24 % se hlásilo spíše ke „smíšené“ mužské a ženské identitě a 3 % se ztotožňovala s nebinární genderovou identitou¹⁷².

3.4.2. Právo na genderovou identitu intersex lidí v mezinárodně-lidskoprávním diskurzu

Právo na uznání genderové identity jako součást práv na sebeurčení a autonomii (intersex) jedince lze také bezpochyby zařadit mezi tzv. nová práva, která se začala prosazovat v relativně nedávné době především ve spojitosti s trans lidmi. Je tedy typické, že právo na genderovou identitu a její uznání neexistuje jako samostatně zakotvené právo, nýbrž je vykládáno jako součást již existujících lidských práv. Stejně tak se toto právo vyznačuje nejednoznačným přijetím v jednotlivých zemích, přičemž konkrétně ve vztahu k intersex lidem

¹⁶⁸ GHATTAS, Standing Up for the Human Rights of Intersex People, 2018, s. 436.

¹⁶⁹ BAJOVÁ, Máme dceru..., nebo ne? Syndrom necitlivosti na androgeny, 2014.

¹⁷⁰ FAFEJTA a SLOBODA, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku, 2021, s. 25.

¹⁷¹ BABU a SHAH, Gender identity disorder (GID) in adolescents and adults with differences of sex development (DSD): A systematic review and meta-analysis., 2021.

¹⁷² SCHWEIZER et al., Gender experience and satisfaction with gender allocation in adults with diverse intersex conditions (divergences of sex development, DSD), 2014.

ve většině států nenajdeme speciální právní úpravu nebo pevně zavedené postupy. Výjimkou je několik málo států jako např. Malta či Německo¹⁷³.

Obecně lze říci, že právo na genderovou identitu ve smyslu práv na sebeurčení a autonomii vyvěrá z myšlenky, že státy mají kromě pohlaví určeného při narození také v různých případech uznávat sebeidentifikační genderovou identitu, pokud neoznačí legitimní zájem, kdy je vrozené pohlaví přednější¹⁷⁴. U lidí s variacemi pohlavních znaků pak tato myšlenka dostává o poznání jinou dimenzi, neboť případný nesoulad mezi přiřazeným pohlavím a jejich genderovou identitou vyvěrá přímo z podoby jejich biologického pohlaví, a nejedná se tak o identitu výhradně subjektivní. Intersex lidé jsou navíc nuceni žít ve společenských a právních systémech, kde za ně ostatní rozhodují o „správné“ podobě a registraci jejich pohlaví, což jim upírá možnost nezávisle vytvářet svou identitu.

Právo na uznání identit genderových menšin je uznáváno orgány úmluv OSN, Rady Evropy i na půdě EU. Co se týče konkrétních článků, u úmluv při OSN lze hovořit o čl. 17 ICCPR, zakotvující právo na soukromí, čl. 8 CRC, upravující právo dítěte rozvíjet vlastní identitu nebo čl. 16 CRPD, který zakotvuje právo osob s postižením na ochranu před vykořisťováním, násilím a zneužíváním, a to i s ohledem na genderový aspekt¹⁷⁵. V EÚLP je pak právo na uznání genderové identity vykládáno jako součást práva na soukromý a rodinný život dle čl. 8¹⁷⁶. ESLP pak judikoval právo trans lidí na uznání jejich identity, neboť neutěšená situace práv jednotlivých trans lidí a vzrůstající trend ochrany trans komunity dle soudu převažuje nad zájmy státu¹⁷⁷. Na půdě EU se pak právem na uznání genderové identity zabývá především Evropská komise, která vyzdvihuje podporu tvorbě legislativ umožňujících dostupný proces uznání genderové identity trans i intersex lidí¹⁷⁸.

Co se týče práva na sebeurčení intersex lidí, zde je soft law mezinárodních organizací jednoznačné. Doporučení mezinárodních organizací jednohlasně zní na uznání intersex identity na základě sebeurčení jednotlivce i na ochranu identity intersex dětí. Zároveň se ale objevuje

¹⁷³ Podrobněji viz DUŠKOVÁ et al., Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí, 2022, s. 95-97.

¹⁷⁴ VON ARNAULD, The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric, 2020, s. 191-214.

¹⁷⁵ DUŠKOVÁ, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu, 2021, s. 91.

¹⁷⁶ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA, Guide on case-law of the European Convention on Human Rights – Rights of LGBTI persons, 2022.

¹⁷⁷ Viz např. Christine Goodwin proti Spojenému království, rozsudek ESLP ve věci ze dne 11. 7. 2002, č. 28957/95., Van Kück proti Německu, rozsudek ESLP ze dne 12. 6. 2003, č. 35968/97., A.P. Garçon a Nicot proti Francii, rozsudek ESLP ze dne 6. 4. 2017, č. 79885/12 52471/13 a 52596/13.

¹⁷⁸ EVROPSKÁ KOMISE, Unie rovnosti: strategie pro rovnost LGBTIQ osob na období 2020-2025, 2020.

důraz na to, že s lidmi s variacemi pohlavních znaků nemá být a priori zacházeno jako s „třetím pohlavím“ a registrace intersex či nebinárního pohlaví má být jedincům poskytnuta pouze jako dobrovolná možnost.

Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva státům doporučil uznání a dostupnost možnosti registrace intersex pohlaví¹⁷⁹. Ve vztahu k intersex dětem stejně tak učinil Výbor OSN pro práva dítěte v požadavku na zajištění, aby intersex děti měly přístup k identifikačním dokumentům, které korespondují s pohlavím či genderovou identitou, se kterou se samy ztotožňují.¹⁸⁰ Vysoký komisař ale zároveň upozorňuje, že intersex lidé by měli mít v první řadě právo být uznáni jako muž či žena a že případné jiné možnosti registrace pohlaví nesmí intersex lidi stigmatizovat a vylučovat ze společnosti¹⁸¹.

Rada Evropy přijatou rezolucí Parlamentního shromáždění také upozorňuje na nutnost prosazování rovnosti intersex lidí zajištěním možnosti úřední registrace intersex osob, které se neztotožňují s ženským či mužským pohlavím¹⁸². Jako konkrétní kroky pak doporučuje, aby se státy zdržely přijímání takových opatření, která donutí intersex jedince nedobrovolně odhalovat svoji identitu, dále aby státy zajistily snadný přístup k transparentní a rychlé změně registrovaného pohlaví na základě sebeurčení a aby si intersex lidé mohli kromě ženského nebo mužského pohlaví vybrat i jinou příslušející možnost. V neposlední řadě uvádí, aby státy zvážily umožnit lidem uvádět pohlaví na rodných listech či občanských průkazech dobrovolně. Téměř identická doporučení pak lze najít v rezoluci Evropského parlamentu, která zní na umožnění flexibilní registrace pohlaví při narození a jeho snadnou změnu v průběhu života a na uznání genderové identity na základě sebeidentifikace¹⁸³.

3.4.3. Y proti Francii

Výše uvedená nezávazná doporučení Rady Evropy vůči členským státům jasně zní na uznání intersex identity včetně vytvoření dobrovolné možnosti pro intersex lidi registrovat se mimo kolonku muž/žena. Jiná situace pak nastává v případě, kdy ESLP rozhoduje o individuální stížnosti intersex jedince, který se uznání své intersex identity skutečně domáhá na

¹⁷⁹ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, OHCHR Technical note on the human rights of intersex people: human rights standards and good practices, 2023.

¹⁸⁰ VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE, General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence, CRC/C/GC/20, 2016, s. 10.

¹⁸¹ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note, 2019, s. 53.

¹⁸² PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, 2017.

¹⁸³ EVROPSKÝ PARLAMENT, European Parliament resolution of 14 February 2019 on the rights of intersex people (2018/2878(RSP)), 2019.

základě práva na respektování soukromého a rodinného života podle čl. 8 EÚLP. Zatímco v případech neuznání transgender identity ze strany členských států ESLP již konstantně judikuje porušení čl. 8, v nedávném případě o neuznání intersex genderové identity soud zásah do práva na soukromý a rodinný život nespatřuje. Je zde proto patrný rozdíl mezi (ne)ochotou ESLP uznávat genderovou identitu uvnitř binarity pohlaví oproti uznání vně této binarity.

Případ *Y proti Francii*¹⁸⁴ lze bezpochyby označit za klíčový, neboť to bylo vůbec poprvé, co ESLP o právu intersex lidí na uznání jejich genderové identity rozhodoval. Osoba, která stížnost k ESLP podala, se narodila v roce 1951 s variacemi pohlavních znaků. Přes nejednoznačné genitálie a chybějící ženské či mužské gonády jí bylo přiřazeno mužské pohlaví. Později v životě stěžující osoba nikdy neprodukovala pohlavní hormony a obecně byla okolím vnímána jako žena¹⁸⁵, přičemž stěžující osoba se nikdy neztotožňovala s ženským ani mužským pohlavím¹⁸⁶. V roce 2015 podala tato osoba k francouzským orgánům žádost o změnu pohlaví na rodném listu z mužského buď na „neutrální“, nebo „intersex“. Žádosti bylo nejprve vyhověno s odůvodněním, že mužské pohlaví bylo žádající osobě přiřazeno na základě čiré fikce¹⁸⁷. Nadřízené soudy ovšem později kladné rozhodnutí o žádosti zrušily s argumentem, že pohlaví nemůže být registrováno jako „intersex“ s ohledem na veřejný zájem na zachování právní binarity pohlaví¹⁸⁸.

Dotyčná osoba proto podala stížnost k ESLP, ve které tvrdila porušení svého práva na uznání genderové identity, a v důsledku tedy práva na ochranu soukromého a rodinného života. Hlavní argumenty zněly, že cílem stížnosti není vytvoření „nového“ pohlaví a že právo na sjednocení individuální intersex identity s registrovaným pohlavím převažuje nad tvrzeným veřejným zájmem¹⁸⁹. ESLP nicméně ve svém rozsudku porušení článku 8 neshledal, a to především s odkazem na širokou míru uvážení (wide margin of appreciation) členských států v této oblasti.

ESLP sice zdůraznil, že právo na genderovou identitu je důležitou součástí soukromé sféry jednotlivce, což by mělo znamenat užší prostor pro uvážení v členských státech. Také vyzdvihl, že rozpor mezi registrovaným pohlavím osoby a její reálně žitou identitou jí během života způsobilo utrpení¹⁹⁰. Přesto soud uzavírá, že způsob uvážení státu je ospravedlněný kvůli

¹⁸⁴ *Y proti Francii*, rozsudek ESLP ze dne 31. 1. 2023, č. 76888/17.

¹⁸⁵ *Ibid.*, par. 5.

¹⁸⁶ *Ibid.*, par. 10.

¹⁸⁷ *Ibid.*, par. 12 – 14.

¹⁸⁸ *Ibid.*, par. 12-16.

¹⁸⁹ *Ibid.*, par. 53.

¹⁹⁰ *Ibid.*, par. 75.

neexistenci evropské shody (European consensus) k této věci a také kvůli „*potřebě zachování principu nenapadnutelnosti osobního statusu a zajištění předvídatelnosti a zabezpečení občanských statusových rozhodnutí*“¹⁹¹. Jinými slovy, ESLP se ze své pozice distancoval od uznání intersex identity, neboť přímým důsledkem tohoto uznání je rozbití pohlavní a genderové binarity uvnitř členských států.

Mezinárodní intersex komunita se s předmětným rozhodnutím ESLP neztotožnila, neboť striktní binarita dle jejího vyjádření způsobuje mnohým intersex jedincům utrpení a diskriminaci¹⁹². I dle názoru autorky je třeba na výsledek a odůvodnění rozhodnutí soudu nahlížet kriticky. Odůvodnění je sice založeno na tradičních argumentačních nástrojích ESLP, právě ty ale dle autorky mohou být pro ochranu intersex identity limitující, a to pro specifické postavení lidí s variacemi pohlavních znaků ve společnosti.

Doktrína evropského konsensu, na základě které pak soud identifikuje užší nebo širší prostor států pro uvážení, je totiž založena na myšlence, že ESLP přijme novou interpretaci práva zakotveného v EÚLP, pokud je taková interpretace podpořena praxí nebo legislativou většiny evropských států¹⁹³. Tím ESLP legitimizuje svá rozhodnutí v očích členských států¹⁹⁴. V kontextu práv intersex lidí se ale autorka ztotožňuje s kritikou některých autorů a klade si otázku, proč má být názor většiny rozhodujícím faktorem pro určení standardu ochrany individuálních lidských práv. Letsas k tomuto uvádí: „*Jestliže jsou lidská práva ochranou jednotlivce před většinou, pak je nedůsledné dovolit v kontroverzních případech většině rozhodovat o tom, jaká práva má jedinec mít. Tak tomu je z následujícího důvodu: je obecně známo, že největším nebezpečím pro porušování lidských práv je právě většina.*“¹⁹⁵

Kvůli specifickému historickému umlčování hlasů intersex menšiny ze strany institucí je pak dle autorky evropský konsensus jako hlavní argumentační bod rozsudku nevhodný, neboť opomíjí zvláštní zranitelnost nebinárních intersex osob. Jestliže je známo, že státy napříč Radou Evropy stále systematicky vymazávají intersex identitu skrz normalizační zákroky a binární registraci pohlaví, pak evropský konsensus k uznávání intersex identity ani vzniknout nemohl.

¹⁹¹ Ibid., par. 78, překlad vlastní.

¹⁹² OII EUROPE, Press Release Y v. France ECHR decision, 2023.

¹⁹³ GERARDS, The Margin of Appreciation Doctrine, 2023.

¹⁹⁴ DZEHTSIAROU, Does consensus matter? Legitimacy of European consensus in the case law of the European Court of Human Rights, 2011, s. 534-553.

¹⁹⁵ LETSAS, Truth in Autonomous Concepts: How To Interpret the ECHR, 2004, s. 303, překlad vlastní.

Na druhou stranu je nepochybné, že v důsledku případného kladného rozhodnutí by skutečně požadavek na uznání „třetího“ pohlaví vznikl, k čemuž se ESLP necítí příslušný. ESLP proto odkázal, obdobně jako NSS ČR na „společenský zájem“ na zachování binarity pohlaví v právu a společnosti a na potřebu „spolehlivosti a soudržnosti“ osobního statusu¹⁹⁶. Zde se ovšem opět zapomíná na právo na spolehlivost a soudržnost statusu lidí, jako je právě stěžující osoba. Právo na uznání genderové identity přitom sám soud uznal jako právo inherentní lidské důstojnosti¹⁹⁷. Stejně tak výše uvedená vyjádření mezinárodních lidskoprávních organizací jasně vznášejí požadavek na uznání registraci intersex pohlaví/genderu pro intersex lidi, kteří se neztotožňují s ženským ani mužským pohlavím. ESLP v rozsudku nicméně staví do protikladu veřejný zájem a zájem intersex člověka, čímž dle názoru autorky upevňuje hranici mezi většinovou společností a lidmi s variacemi pohlavních znaků, a přispívá tak k jejich dalšímu posouvání na okraj společenské debaty.

3.4.4. Právo na sebeurčení intersex lidí v českém právu

Na závěr zkoumání práva na sebeurčení a uznání genderové identity intersex lidí bude popsána situace v českém právním prostředí. Tato stručná kapitola bude nicméně spíše obecná a shrnující, neboť již v předchozích kapitolách bylo popsáno, že české právo a jeho instituce jsou založeny na striktní binaritě pohlaví a s existencí lidí s variacemi pohlavních znaků či intersex genderové identity nepočítá. Podrobnější úvahy o možnostech ochrany práv intersex lidí v kontextu (ne)binarity pohlaví v české právní úpravě pak budou analyzovány v závěrečné 4. části této práce.

Lze tedy shrnout, že intersex lidé v současné době právo na sebeurčení ve smyslu uznání pohlaví mimo binární kolonky žena/muž nemohou uplatňovat. Všichni lidé narození na území ČR jsou do tří dnů po narození na matričním úřadu registrováni jako muž nebo žena, přičemž zápis pohlaví nelze odložit, ani ho změnit bez chirurgické sterilizace po dosažení 18. roku věku. Judikatura tento rigidní systém utvrzuje poukazem na veřejnou společenskou potřebu zachování binárního pohlaví. Intersex lidé a jiné genderové minority jsou považováni za anomálii, která nemá být normou. Stejně tak nemá být normou „subjektivní“ vnímání pohlaví jako protiklad k nynější „objektivní“ právní úpravě pohlaví.

Ani ombudsman ve své zprávě právo na sebeurčení intersex jedinců neprosazuje. Žádné z jeho doporučení, směřované relevantním institucím, se práva na sebeurčení netýká. Naopak

¹⁹⁶ Y proti Francii, rozsudek ESLP ze dne 31. 1. 2023, č. 76888/17, par. 78.

¹⁹⁷ Rozsudek velkého senátu ESLP ve věci Christine Goodwin ze dne 11. 7. 2002, č. 28957/95.

ombudsman uvádí následující závěr: „*Některé dotčené otázky (především ty, jež mohou souviset s právem lidí s variacemi pohlavních znaků na sebeurčení) musí být dle mého názoru nejprve podrobeny širší celospolečenské diskusi, aby k nim mohly příslušné orgány zaujmout uvědomělý postoj a odpovědně zvážit, zda přijmout opatření, která mohou mít dopad na celou společnost.*¹⁹⁸“ Tím se veřejný ochránce práv připojuje k názoru českých soudů, dle kterých je rozvolnění striktní binarity pohlaví otázkou společenského vývoje a případně navazující legislativy.

V neposlední řadě lze právo na sebeurčení intersex lidí uvést do kontextu s lidskými právy zakotvenými v LZPS. Jestliže právo na uznání genderové identity je v mezinárodním kontextu zakotveno jako součást práva na soukromí, pak lze právo na uznání genderové identity v kontextu LZPS podřadit především pod článek 10, tj. pod ochranu práva na soukromý a rodinný život. Genderovou identitu zde lze podřadit pod osobní soukromou sféru, která zahrnuje ochranu psychické a fyzické integrity, důstojnosti a osobnosti¹⁹⁹. Dle některých autorů ve smyslu ochrany soukromí jednotlivce podle čl. 10 LZPS nelze při současném společenském vývoji již bezmezně trvat na tvrzeném veřejném zájmu zachování neprostupné binarity pohlaví, jak jej prosazuje NSS ČR²⁰⁰. Genderovou identitu lze také chránit v souvislosti s právem na zdraví, zakotveným v čl. 31 LZPS. Striktní trvání na binaritě pohlaví totiž nelze legitimizovat veřejným zájmem, jestliže současný stav lékařského poznání tento stav již překonal²⁰¹.

3.5. Ochrana intersex lidí před diskriminací

Poslední oblastí práv, které bude věnována pozornost, je ochrana intersex lidí před diskriminací. Opět bude nejprve představeno, jak je ochrana před diskriminací zakotvena na mezinárodní a vnitrostátní úrovni ochrany práv se specifickým vytyčením konkrétních právních dokumentů, které se diskriminaci intersex lidí věnují. Zvláštní část pak bude věnována diskriminaci intersex lidí, kteří biologicky nezapadají do ideální binarity pohlaví, ve sportu. Potřeba ochrany před tímto typem diskriminace bude znázorněna na případu *Semenya proti Švýcarsku*, který řešil ESLP. V neposlední řadě bude také věnována pozornost debatě o tom, zda může být efektivní ochrana intersex lidí před diskriminací rámována jako ochrana lidí s postižením či jako ochrana v rámci LGBT+ diskurzu.

¹⁹⁸ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Situace lidí s variacemi pohlavních znaků a jejich rodin: Doporučení veřejného ochránce práv, 2021.

¹⁹⁹ HUSSEINI et al., Listina základních práv a svobod. Komentář, 2020, bod 28.

²⁰⁰ HUSSEINI et al., Listina základních práv a svobod. Komentář, 2020, bod 38.

²⁰¹ HUSSEINI et al., Listina základních práv a svobod. Komentář, 2020, bod 18.

3.5.1. Diskriminace intersex lidí

Intersex lidé jsou často oběťmi diskriminace, buď pokud vyjde najevo, že mají variace pohlavních charakteristik, nebo pro svou nekonformitu s binaritou pohlaví a genderu²⁰². Jejich situaci pak jistě nepřispívá jejich relativní neviditelnost v mainstreamové společenské či mediální debatě oproti jiným menšinovým skupinám. Tato neviditelnost se projevuje i v legislativě, kdy většina států včetně ČR nezakotvuje žádnou specifickou ochranu intersex lidí před diskriminací nebo před nenávisnými trestnými činy, což vytváří další úroveň jejich stigmatizace. Výsledkem toho je, že v evropském kontextu pocítuje ve svém životě nějakou formu diskriminace 62 % intersex lidí²⁰³. Tato diskriminace se může odehrávat v různých formách, od verbálních urážek až po fyzické násilí²⁰⁴.

Diskriminace intersex lidí se odehrává v mnoha společenských sférách. Již bylo popsáno, že stigmatizace a předsudky se objevují při kontaktu s lékaři, což může nakonec vést až k nedobrovolným či kontroverzním zásahům do autonomie intersex jednotlivce nebo k nedostupnosti vhodné lékařské péče. Intersex děti také mohou trpět diskriminací ve vzdělávání. Diskriminace či šikana se jednak mohou dít přímo ve škole, kde jsou děti často oddělovány podle pohlaví nebo při aktivitách, kde děti odhalují své tělo (např. v šatnách)²⁰⁵. Dále se ukazuje, že u intersex dětí se objevují překážky ve vzdělání, které přímo souvisejí s jejich intersex charakteristikami. Může tomu tak být např. v případech, kdy intersex děti podstupují v dětství množství operací, které vyžadují dlouhou rekonvalescenci²⁰⁶. Nezapomeňme pak ani hrozbu diskriminace na pracovním trhu²⁰⁷ nebo při obyčejném předkládání identifikačních dokumentů²⁰⁸.

3.5.2. Ochrana před diskriminací a mezinárodní lidskoprávní diskurz

Právo jedince nebýt diskriminován bezpochyby vychází ze základní zásady rovnosti všech lidí. Ochrana proti diskriminaci jako součást lidskoprávního rámce se pak vyvinula proto, že s některými skupinami lidí bylo a stále je ve společnosti a v uplatňování práv zacházeno

²⁰² ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, *Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note*, 2019, s. 38.

²⁰³ AGENTURA PRO ZÁKLADNÍ PRÁVA EU, *A long way to go for LGBTI equality*, 2020, s. 33.

²⁰⁴ RADA EVROPY, *Human rights and intersex people*, 2015, s. 43.

²⁰⁵ GHATTAS, *Standing Up for the Human Rights of Intersex People*, 2018, s. 434.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ VÝBOR OSN PRO SOCIÁLNÍ, HOSPODÁŘSKÁ A KULTURNÍ PRÁVA, *General comment No. 20: Non-Discrimination in Economic, Social and Cultural Rights (Article 2, paragraph 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, (E/C.12/GC/20), 2009, s. 10.

²⁰⁸ VON ARNAULD, *The Cambridge Handbook of Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric*, 2020, s. 191-214.

odlišně, a to pouze na základě jejich osobních charakteristik²⁰⁹, jako je mj. pohlaví, gender, sexuální orientace či zdravotní stav. Není pak výjimkou, že jednotlivec může být diskriminován na základě kombinace několika diskriminačních důvodů najednou²¹⁰. Dnes je ochrana před diskriminací jako negativní i pozitivní závazek států důležitou součástí úmluv OSN, Rady Evropy i legislativní tvorby v rámci EU. V rámci OSN jsou to pak především Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW)²¹¹, dále čl. 26 ICCPR, čl. 2 ICESCR, čl. 2 CRC či čl. 5 CRPD. V rámci Rady Evropy je nepochybně stěžejní čl. 14 EÚLP, který zakotvuje užívání práv a svobody přiznaných v EÚLP bez diskriminace, založené na jakémkoliv důvodu, jako je mj. pohlaví či jiné postavení. EU pak v tomto ohledu přijímá řadu směrnic v různých oblastech, které se pak implementují přímo do vnitrostátního práva²¹².

Dle standardů OSN jsou státy zavázány chránit, respektovat a naplňovat práva intersex lidí před diskriminací. To spočívá především ve zdržení se zásahů do uplatňování práv, předcházení porušování zákazu diskriminace ze strany třetích osob a aktivního vytváření podmínek pro odstraňování překážek, které zabraňují intersex jedincům v uplatňování právo na rovné zacházení²¹³. To mj. zahrnuje povinnost států zabraňovat diskriminaci ve školách, v zaměstnání, sportu a jiných sférách společenského života, dále nedostatku informací o zdravotním stavu jedinců, jakož i nedobrovolným lékařským zákrokům²¹⁴.

Obdobná a dokonce konkrétnější doporučení zní z Rady Evropy. Dle Rezoluce Parlamentního shromáždění mají členské státy zajistit, že antidiskriminační legislativa efektivně chrání intersex lidi. Toho má být dosaženo jednak zakotvením pohlavních charakteristik jako specifického diskriminačního důvodu a jednak vzděláváním relevantních institucí, jako je policie, soudy a další²¹⁵. Totožná doporučení pak lze najít i v rezoluci

²⁰⁹ HUSSEINI et al., Listina základních práv a svobod. Komentář, 2020.

²¹⁰ Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity - Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/29/23), 2015.

²¹¹ Vyhláška č. 62/1987 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen.

²¹² BOUČKOVÁ et al., Antidiskriminační zákon: komentář, 2016.

²¹³ ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity - Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/29/23), 2015, s. 5.

²¹⁴ Ibid., ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, OHCHR Technical note on the human rights of intersex people: human rights standards and good practices, 2023.

²¹⁵ PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY, Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, 2017.

Evropského parlamentu, který také zdůrazňuje ukotvení pohlavních charakteristik jako samostatného diskriminačního důvodu²¹⁶.

3.5.3. Diskriminace intersex lidí ve sportu – případ Semenya proti Švýcarsku

Oblastí, ve které se může diskriminace na základě variací pohlavních znaků projevit velmi specifickým způsobem, je sport. Právě zde se jsou sportovci a sportovkyně tradičně kategorizováni podle toho, zda jsou muži nebo ženy. Pokud pak biologické charakteristiky intersex sportovců z těchto daných kategorií vybočují, čelí různým formám odlišného zacházení. Typicky se pak jedná o případy intersex žen s přirozeně zvýšenou hladinou testosteronu, které jsou jednak podrobovány různým vyšetřením, jejichž účelem je „ověřit“ jejich pohlaví, a jednak nuceny užívat léky ke snižování hladiny testosteronu, aby mohly dále sportovat²¹⁷.

K těmto praktikám se kriticky vyjadřuje Rada pro lidská práva OSN. Dle Rady jsou pravidla, která zakazují ženám s vyšší hladinou testosteronu sportovat, diskriminační. V první řadě totiž neexistuje důkaz o tom, že by ženy s vyšší hladinou testosteronu měly při sportu zásadní výhodu. Tato pravidla pak nutí především atletky, aby podstupovaly „léčbu“ hyperandrogenismu a rovněž existují případy, kdy byly intersex sportovkyně nuceny podstoupit odstranění reprodukčních orgánů²¹⁸. V návaznosti na to vydala Rada také rezoluci, ve které vyzývá státy, aby předcházely a zabraňovaly praktikám, které nutí ženské atletky podstupovat „zbytečné, ponižující a ubližující“ zákroky, jen aby mohly závodně sportovat²¹⁹.

O diskriminaci vrcholové jihoafrické atletky, které byla Mezinárodní asociací atletických federací (IAAF) nařízena „léčba“ snižující hladinu testosteronu pod hrozbou zákazu soutěžení, rozhodoval ESLP v případě *Semenya proti Švýcarsku*. IAAF totiž v době rozhodování případu praktikovala testování intersex žen na hladinu testosteronu. Ženy, které překračovaly určitou povolenou hladinu, pak měly užívat léky na snížení testosteronu, jinak nemohly soutěžit²²⁰. Semenya byla dokonce podrobena testování jejího chromozomálního pohlaví²²¹. Semenya nejprve léky užívala, pro rizikovost vedlejších účinků nicméně po nějaké

²¹⁶ EVROPSKÝ PARLAMENT, European Parliament resolution of 14 February 2019 on the rights of intersex people (2018/2878(RSP), 2019.

²¹⁷ ILGA-Europe et al., LGBTI women in sport: violence, discrimination, and lived experiences, 2021, s. 8.

²¹⁸ RADA OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health (A/HRC/32/33), 2016, par. 56.

²¹⁹ RADA OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA, Resolution adopted by the Human Rights Council on 21 March 2019 (A/HRC/RES/40/5), 2019, par. 3.

²²⁰ Semenya proti Švýcarsku, rozsudek ESLP ze dne 11. 7. 2023, č. 10934/21, par. 5.

²²¹ Ibid.

době přestala, a namísto toho zahájila u Mezinárodní sportovní arbitráže řízení o zneplatnění předmětného nařízení²²². Arbitráž její žádost odmítla, a to s odůvodněním, že předmětná pravidla jsou sice diskriminační, nicméně jsou nutná, rozumná a proporcionální svému účelu, tedy zajištění férové soutěže²²³. Kromě toho švýcarské orgány podotkly, že intersex ženy fakticky nejsou nuceny hormonální léky brát, protože mají možnost to odmítnout²²⁴.

Stěžovatelka proto podala stížnost k ESLP na porušení čl. 14 ve spojení s čl. 8 EÚLP. Stojí za povšimnutí, že právě v tomto případě se značně projevuje intersekcionalita diskriminačních důvodů. Stěžovatelka totiž poukázala na diskriminaci nejen na základě svého statusu intersex osoby, ale také na základě pohlaví a rasy²²⁵. Dle stěžovatelky totiž testování na zvýšenou hladinu testosteronu postihuje pouze ženy, nikoliv muže, a pravidla IAAF disproporčně zasahují ženy z globálního jihu. Testování intersex lidí pak podle stěžovatelky nesmí být používáno k ospravedlňování vyčleňování intersex lidí²²⁶. Nadto neexistují pádné důkazy o tom, že by zvýšená hladina testosteronu u intersex žen zvyšovala jejich výkonnost.

ESLP stěžovatelce přisvědčil a shledal porušení čl. 14 ve spojení s čl. 8. ESLP jednak uzavřel, že hormonální léčba má závažné negativní účinky a že její podstoupení nemusí atletkám zaručit, že jim hladina hormonu klesne tak, aby byla v souladu s pravidly IAAF²²⁷. Soud provedl test, který spočívá ve vyhodnocení, zda je odlišné zacházení diskriminační, tj. zda odlišné zacházení má, či nemá ospravedlnitelné odůvodnění, a jestli sleduje legitimní cíl²²⁸. Stejně tak posuzoval, zda bylo zasaženo do jejího soukromí dle čl. 8. ESLP nakonec uzavřel, že stěžovatelka ve skutečnosti nemá možnost volby, protože jí vždy bude odepřeno některé z jejích práv; buď její práva na osobní integritu a pohlavní identitu, nebo její právo vykonávat svou profesi²²⁹. Soud proto v tomto případě zvolil úzký prostor pro uvážení členského státu a rozhodl, že pravidla IAAF v případě stěžovatelky nemají žádný objektivní, ospravedlnitelný a proporcionální cíl²³⁰.

²²² Ibid., par. 9-10.

²²³ Ibid., par. 15.

²²⁴ Ibid., par. 187.

²²⁵ Ibid., par. 129.

²²⁶ Ibid., par. 130.

²²⁷ Ibid., par. 181.

²²⁸ Ibid., par. 186.

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Ibid., par. 201.

3.5.4. Diskriminace intersex lidí a české právo

Český právní systém je postaven na rovnosti všech jednotlivců, což je zakotveno již v čl. 1 LZPS. Toto pravidlo je dále promítnuto do čl. 3 LZPS, který ustanovuje zákaz diskriminace. Zákaz diskriminace bezpochyby prozařuje do všech právních odvětví. Klíčovou právní úpravou je nicméně antidiskriminační zákon²³¹, který zakotvuje právo na rovné zacházení v mnoha oblastech veřejného života, vč. práva na vzdělání, zaměstnání nebo práva na rovný přístup k podnikání a ke zdravotní péči²³². Zákon také v § 3 odst. 3 a 4 vyjmenovává řadu tzv. diskriminačních důvodů, na základě kterých může být jednotlivec přímo diskriminován. Jedná se mj. o pohlaví, sexuální orientaci, zdravotní postižení, světový názor či pohlavní identifikaci. Je třeba dodat, že se jedná o výčet taxativní²³³. To znamená, že ochrana před přímou diskriminací může být jedinci poskytnuta pouze v případech, kdy byl diskriminován na základě jednoho z důvodů uvedených v předmětném zákonném ustanovení.

Protože variace pohlavních znaků nejsou zahrnuty mezi výčet diskriminačních důvodů, není jisté, pod jaký diskriminační důvod je zařadit a jestli je taková subsumpce vůbec při stávajícím výčtu možná. O podřazení variací pohlavních znaků jako diskriminačního důvodu se pokusili oba poslední veřejní ochránci práv. Ani tyto výklady ombudsmanů ovšem právní jistotě intersex lidí příliš nepřispěly, neboť každý ombudsman podřadil variace pohlavních znaků pod jiný diskriminační důvod.

Tehdejší veřejná ochránkyně práv, Anna Šabatová, se v roce 2016 zabývala stížností intersex člověka, který namítal, že je zejména na trhu práce diskriminován pro svůj fyzický vzhled, což přirovnal ke zdravotnímu postižení. Ombudsmanka nicméně došla k následujícímu závěru: „*intersexualitu (...) nelze považovat za zdravotní postižení ani z hlediska právních předpisů v oblasti sociálního zabezpečení (pracovní schopnost těchto osob, ani jejich schopnosti mobility a orientace nejsou jejich odlišností sníženy), ani z hlediska antidiskriminačního práva z důvodu jejich případné nežádoucí stigmatizace z důvodu zdravotního postižení, (...)*”²³⁴. Namísto toho ombudsmanka vykládá diskriminaci intersex lidí jako diskriminaci na základě pohlaví, a to pro úzkou spojitost mezi variacemi pohlavních znaků a genderem, resp. pohlavím²³⁵. Oproti tomu nynější veřejný ochránce práv bez dalšího označuje

²³¹ Zák. č. 198/2009 Sb., zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

²³² § 1 odst. 1 antidiskriminačního zákona.

²³³ BOUČKOVÁ et al., Antidiskriminační zákon: komentář, 2016.

²³⁴ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV, Zpráva veřejného ochránce práv o nezjištění diskriminace ze dne 29. 9 2016, sp. zn. 7238/2014/VOP, 2016.

²³⁵ Ibid.

intersex osoby za osoby s postižením a jejich diskriminaci jako diskriminaci na základě zdravotního postižení podle CRPD²³⁶.

Lze podotknout, že zde se opět střetávají různá vnímání variací pohlavních znaků. Zatímco nynější ombudsman se klaní spíše k medicínskému pohledu a popisuje intersex lidí jako osoby s poruchou či zdravotním postižením, jeho předchůdkyně se klaní k pojetí variací pohlavních znaků jako k problematice genderu a společenských měřítek pohlaví. Pojetí bývalé ombudsmanky se bezpochyby klaní blíže k současným lidskoprávním trendům, ani jeden z výše uvedených výkladů ovšem dle názoru autorky plně nereflexuje specifické problémy intersex lidí ve společnosti.

Rámování diskriminace intersex lidí jako diskriminace na základě zdravotního postižení ve smyslu CRPD bezpochyby podstatu variací pohlavních znaků nevystihuje. Je pravda, že situací intersex lidí se v rámci své působnosti zabýval i Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením²³⁷ a že některé stavy spojené s některými variacemi pohlavních znaků mohou být zdravotně závažné. Nicméně označit problematiku variací pohlavních znaků za zdravotní postižení bez doplnění dalších možných pohledů je v rozporu se současným lidskoprávním pojetím. Nadto tento pohled ignoruje historii stigmatizace intersex lidí a patologizace jejich těl. Navíc, CRPD nahlíží na zdravotní postižení jako na stav, kdy dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení může v interakci s různými překážkami bránit osobě zapojit se do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními²³⁸. Intersex lidé ve většině případů žádný typ zdravotního postižení nemají a s diskriminací se setkávají především na základě společenských předsudků o podobě pohlaví. Někteří navíc upozorňují, že zařazení variací pohlavních znaků mezi zdravotní postižení může vést k ještě větší marginalizaci a stigmatizaci intersex lidí²³⁹.

Riziko nežádoucí stigmatizace byl ostatně jeden z důvodů, proč tehdejší ombudsmanka zařadila variace pohlavních znaků do diskriminace na základě pohlaví, resp. genderu, nikoliv zdravotního postižení. Dle názoru autorky se jedná o přílehavější diskriminační důvod než zdravotní postižení, neboť neredukuje zkušenost intersex lidí na jejich zdravotní stav a umožňuje širší využití pro jejich ochranu. Stejně tak se jedná o výstižnější diskriminační důvod

²³⁶ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Situace lidí s variacemi pohlavních znaků a jejich rodin: Doporučení veřejného ochránce práv, 2021.

²³⁷ DUŠKOVÁ, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu, 2021, s. 30.

²³⁸ Čl. 1 odst. 2 CRPD.

²³⁹ OII EUROPE, Statement of OII Europe on Intersex, Disability and the UN Convention on the Rights of People with Disabilities, 2015.

než teoreticky se nabízející pohlavní identifikace nebo sexuální orientace. Některé státy totiž zahrnují ochranu intersex lidí před diskriminací pod problematiku práv LGBT+ osob. Toto pojetí se nicméně setkává spíše s negativními ohlasy ze strany samotných intersex lidí. Jednak totiž mezi intersex lidmi panuje kritika, že specifické problémy intersex lidí se mezi ostatními LGBT+ skupinami ztratí a přeformují na téma identity²⁴⁰. Toto rámování pak může překroutit řešení diskriminace intersex lidí a také přispět k tomu, že rodiče budou z obavy z jinakosti tíhnout k podrobování svého intersex dítěte normalizačním zákrokům²⁴¹.

3.6. Shrnutí

Třetí část této práce se do hloubky věnovala ochraně specifických lidských práv intersex lidí v kontextu binarity pohlaví, a to jmenovitě právům na tělesnou integritu a na informovaný souhlas, na sebeurčení a na nediskriminaci a rovné zacházení. Konkrétně bylo zkoumáno ukotvení těchto práv na úrovni OSN, Rady Evropy a EU a jejich prozařování do českého právního řádu. Byť se právům intersex lidí tyto organizace věnují relativně bohatě, činí tak především skrz interpretaci již existujících článků jednotlivých úmluv v soft law instrumentech. Dle závěru autorky je tomu tak proto, že práva intersex lidí lze řadit mezi tzv. nová lidská práva, která zatím nejsou plně implementována do uznávaného lidskoprávního rámce a praxe členských států. Je nepochybné, že za největší rizika pro lidská práva intersex lidí dotyčné organizace považují především provádění normalizačních lékařských intervencí na dětech a neuznání genderové identity intersex lidí na základě sebeurčení.

Z provedené analýzy bylo zjištěno, že současné mezinárodní lidskoprávní výklady lidských práv intersex lidí se v současnosti nijak neodráží v české legislativě a intersex lidé se proto musí spoléhat na obecnou zákonnou úpravu, která mnohdy nereflektuje jejich specifické problémy. Ani iniciativa ombudsmana nepřispěla výrazněji k tomu, aby se veřejné instituce hlouběji zabývaly stavem lidských práv intersex lidí. Lze tedy konstatovat, že v současné době české právo prohlubuje neviditelnost intersex lidí ve společnosti, čímž přispívá k potenciálním zásahům do jejich práv. Stejně tak v současnosti české právo tíhne spíše k medicínskému pohledu na intersex variace pohlavních znaků a k striktní binaritě pohlaví, což se ukazuje jednak v judikatuře a v absenci relevantní právní úpravy a jednak v závěrech nynějšího ombudsmana, který variace pohlavních znaků označuje bez dalšího za zdravotní postižení.

²⁴⁰ GARLAND a TRAVIS, *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*, 2022, s. 169.

²⁴¹ *Ibid.*

4. Ochrana intersex lidí v českém právu – úvahy *de lege ferenda* v komparaci s německou právní úpravou

4.1. Úvod

Dosud se tato práce věnovala především identifikaci situací, kdy dochází nebo může docházet k porušování konkrétních lidských práv intersex lidí v systému binarity pohlaví a také rozpoznání společenských a právních mechanismů, které k tomuto porušování přispívají. Závěrečná část této práce nabídne úvahy nad možnostmi české normotvorby, která naopak může k ochraně dílčích lidských práv intersex lidí přispět. Tyto úvahy se opět budou zaměřovat primárně na práva na ochranu osobní integrity a sebeurčení a na ochranu před diskriminací. Potenciální efektivita některých v úvahu přicházejících možností právní úpravy bude zkoumána na základě komparace s německou legislativou. Německá právní úprava byla pro komparaci zvolena především proto, že Německo je jednou z nejprogresivnějších zemí, co se ochrany práv intersex lidí týče. Rovněž se jedná o právní systém, který se v mnohém podobá systému českému, a to i ve svém důrazu na ochranu lidských práv jednotlivce a silnou roli ústavního soudnictví²⁴². Zvláštní pozornost pak bude věnována politice „třetího“ pohlaví jako možnosti ochrany práva na sebeurčení lidí s variacemi pohlavních znaků, a to na podkladě teoretických modelů registrace pohlaví podle Baršové.

4.2. Ochrana osobní integrity před nepotřebnými a mutilačními lékařskými zákroky

Z kapitoly 3.1. této práce vyplývá, že z pohledu lidskoprávních aktérů je pro ochranu osobní integrity intersex lidí nejzásadnějším úskalím provádění normalizačních lékařských zákroků a operací na dětech. Tyto zákroky s často negativními trvalými následky jsou jednak prováděny pouze za kosmetickým, nikoliv léčebným účelem a jednak jsou uskutečňovány bez souhlasu dotčených dětí. Jejich provádění proto nemůže obstát z hlediska ochrany osobní integrity, ochrany před špatným zacházením ani z hlediska nejlepšího zájmu dítěte. České právo proti těmto zákrokům neposkytuje intersex jedincům žádnou ochranu a rozhodování o jejich provedení závisí čistě na vůli lékařského týmu. Na základě doporučení lidskoprávních organizací a po vzoru německé úpravy se proto jako vhodné řešení nabízí explicitní zákonný zákaz provádění těchto zákroků na dětech.

V roce 2021 Německo přijalo novelu občanského zákoníku, která staví normalizační zákroky na dětech mimo zákon. Konkrétně se ustanovil zákaz provádění takových lékařských

²⁴² BARŠOVÁ, Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.), 2020, s. 979.

zásahů na dětech, jejichž jediným účelem je pouhé přizpůsobování podoby dítěte k přiřazenému pohlaví²⁴³. To jsou především zmiňované plastiky genitálií, zkracování prodlouženého klitorisu, prodloužení vaginy či odstranění gonád. Rodiče pak mohou udělit souhlas s takovými zákroky, které sice mají za následek přizpůsobení podoby dítěte přiřazenému pohlaví, ale zároveň mají primárně jiný, terapeutický cíl. Takové zákroky mohou být provedeny pouze se souhlasem soudu. Zákroky, které lze odložit až do doby, kdy o něm intersex jedinec může rozhodnout sám, mohou být provedeny až se souhlasem dotyčného jedince. Neodkladné léčebné zákroky pak lze provádět bez omezení.

Dle autorky by obdobná legislativa mohla být v českém prostředí vhodným nástrojem k ochraně práv intersex lidí. Jednak by došlo k „nabourání“ současného dominujícího medicínského pohledu na variace pohlavních znaků a jednak by tato úprava do právního systému explicitně vnesla požadavky mezivládních lidskoprávních organizací. Tím by lidé s variacemi nepochybně získali daleko větší právní jistotu a rozhodnutí o provedení či neprovedení kosmetické operace by nebylo zcela závislé na individuálním rozhodnutí lékařů. To by v důsledku také zjednodušilo vymáhání náhrady případné újmy na osobnostních právech. Dnes totiž musí intersex lidé prokazovat nejen, že došlo k újmě na zdraví či k neoprávněnému zásahu do integrity, ale také, že zákrok byl proveden v rozporu s náležitým odborným postupem. Pokud by legislativa normalizační zákroky přímo zakazovala, dokazování *non lege artis* postupu by v těchto případech odpadlo.

Německá právní úprava také zavádí interdisciplinární komise, které mohou udělit své stanovisko k plánovanému terapeutickému zákroku²⁴⁴. Jestliže komise rozhodne ve prospěch zákroku, soud svůj souhlas rovněž udělí. Výhodou těchto komisí je to, že se neskládá jen z lékařů, nýbrž i z psychologa či sociálního pracovníka. Stanovisko odborníků z více oborů může být větší pojistkou proti rozhodnutí, které by bylo založeno na názoru jednoho poskytovatele zdravotních služeb. Takové komise již navíc v českém právním řádu fungují, a to při rozhodování o specifických zdravotních službách jako např. o darování orgánů²⁴⁵, sterilizaci či psychochirurgických výkonech²⁴⁶.

²⁴³ DEUTSCHER BUNDESTAG, Gesetzentwurf der Bundesregierung - Entwurf eines Gesetzes zum Schutz von Kindern mit Varianten der Geschlechtsentwicklung (Drucksache 19/24686), 2021, s. 8.

²⁴⁴ Ibid., s. 8 – 9.

²⁴⁵ Zák. č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon).

²⁴⁶ Zák. č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

I tato úprava nicméně může mít svá úskalí. Stanovisko komise i rozhodování soudu může trvat týdny či měsíce, což může být problematické u hraničních zákroků, které sice nejsou akutní, ale je prospěšnější je provést brzy. Celý proces navíc může být pro dítě i rodinu náročný. Proto je vhodné, aby stejně jako v německé úpravě udělení stanoviska komisí nebylo pro rozhodnutí soudu povinné. Stejně tak je na pováženu, zda by komise měla být vyloženě formálně ustanoveným orgánem, nebo zda by se spíše mělo jednat o stanoviska jednotlivých odborníků, ke kterým má rodina dítěte důvěru. I přesto je dle autorky zákaz čistě kosmetických operací na dětech a rozhodování soudu, resp. interdisciplinární komise o kontroverzních zákrocích možností, jak může české právo lidem s variacemi pohlavních znaků poskytnout explicitní ochranu v souladu s konzistentními doporučeními lidskoprávních organizací i větší viditelnost.

4.3. Variace pohlavních znaků jako třetí pohlaví?

Již víme, že intersex lidé mají současně mužské i ženské pohlavní znaky, a proto se vymykají většinové společenské představě o ideální binaritě pohlaví. Také bylo poukázáno na to, že u některých jedinců dosahují projevy variací pohlavních znaků takové intenzity, že jim lze s obtížemi přiřadit ženské, nebo mužské pohlaví. Jako výjimka z binárního vnímání pohlaví a genderu ve společnosti tak mnozí intersex lidí čelí mj. ohrožení svého práva na sebeurčení, které lze bezpochyby považovat za důležitou součást lidskoprávního rámce. Jestliže nynější chápání binarity pohlaví různými způsoby zasahuje do práv intersex jednotlivců, pak se na první pohled jako logické řešení nabízí tuto právní binaritu pohlaví rozbít a umožnit intersex lidem registraci nebinárního pohlaví. Takové doporučení ostatně vyplývá i z dokumentů mezivládních lidskoprávních organizací, uvedených v kapitole 3.4. této práce. Tento koncept je zároveň ve shodě s kritickým diskurzem, představeným v kapitole 2.3., který považuje prosazování binarity pohlaví za sociální konstrukt, který intersex lidi pro jejich „nesrozumitelnost“ vytlačuje na okraj společenské debaty.

Ukazuje se ovšem, že dosažení rovnítka mezi variace pohlavních znaků a pohlavní či genderovou nebinaritu je v rozporu s žitou realitou většiny intersex lidí. Nepochybně nelze popřít, že někteří lidé s variacemi pohlavních znaků si důvodně přejí být uznáni mimo binaritu, což je např. případ jedince v rozsudku *Y proti Francii*. Jak ale ukáže kritizovaná německá právní úprava, registrace intersex lidí do třetí, nebinární kolony pohlaví není univerzálním nástrojem k ochraně jejich práv.

Z dostupných zkušeností a přání intersex lidí vyplývá, že většina z nich sebe sama vnímá spíše vevnitř binarity pohlaví, nikoliv vně. Participantů českého výzkumu například mnohdy pociťovali nějakou formu genderového diskomfortu, nikdo ale nevzněl přání vytvoření třetí kolonky pohlaví²⁴⁷. Naopak dle některých taková registrace automaticky z intersex člověka vytváří anomálii²⁴⁸. Stejně závěry vyplývají i ze zahraničních zkušeností. Dle dostupných výpovědí vnímají mnozí intersex lidé třetí kolonku pohlaví spíše jako další stigmatizaci variací pohlavních znaků a vytváření nesprávného narativu o zkušenostech intersex lidí²⁴⁹. Následující odstavce pak jako velmi problematickou ukáží především nebinární registraci intersex dětí, která ve výsledku může vést spíše k podryvání jejich práv na tělesnou integritu a na sebeurčení²⁵⁰.

Již bylo analyzováno, že současná úprava registrace pohlaví v českém právním řádu je dosud založena na tzv. striktní binaritě pohlaví, která neumožňuje registraci nebinárního pohlaví, a změna registrovaného pohlaví je povolena pouze zletilým trans lidem po podstoupení sterilizace. Také bylo popsáno, že v důsledku této právní úpravy musí poskytovatelé zdravotních služeb všem dětem určit pohlaví do tří pracovních dnů po narození, což jednak zvyšuje pravděpodobnost určení špatného pohlaví u intersex dětí a jednak to zvyšuje tlak na lékaře i rodiče provádět normalizační zákroky.

Vhodnost potenciální možnosti zavést v českém právním řádu třetí kolonku pohlaví bude vyhodnocena na základě porovnání se současnou podobou německé úpravy, kterou Baršová nazývá „rigidním nebinárním modelem“²⁵¹. Německá právní úprava v roce 2018 zakotvila termín a kolonku pohlaví „divers“. Zavedení této legislativy bylo reakcí na rozsudek Spolkového ústavního soudu, který za protiústavní prohlásil dosavadní úpravu²⁵². Zrušená právní úprava totiž obsahovala povinnost u intersex dětí, u kterých nebylo možné po narození určit pohlaví, neuvádět pohlaví vůbec. Nynější zákonná úprava proto zavedla dobrovolnou možnost registrovat se jako pohlaví „divers“, a to pouze lidem, kteří medicínsky prokáží, že mají nějakou formu variací pohlavních znaků²⁵³. Intersex děti, u kterých pohlaví nelze po

²⁴⁷ FAFEJTA a SLOBODA, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku, 2021, s. 49.

²⁴⁸ Ibid., s. 50.

²⁴⁹ GARLAND a TRAVIS, Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder, 2022, s. 60 – 66.

²⁵⁰ Ibid., s. 60.

²⁵¹ BARŠOVÁ, Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.), 2020, s. 983.

²⁵² Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu (Bundesverfassungsgericht), prvního senátu, ze dne 10. 10. 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16.

²⁵³ Zákon o osobním stavu (Personenstandsgesetz) ze dne 19. 2. 2007 (BGB1. I S. 122).

narození určit, mohou být na základě rozhodnutí rodičů rovněž zapsány do kolonky „divers“²⁵⁴. I poté lze však pohlaví dítěte a jeho jméno bez dalšího změnit²⁵⁵.

Předchozí i nynější německá legislativa je mnohými kritizována z několika důvodů. Předně se ukázalo, že zavedení možnosti registrace nebinárního nebo žádného pohlaví u dětí neredukuje provádění normalizačních a nepotřebných lékařských intervencí²⁵⁶. Naopak to dle některých zvyšuje tlak na rodiče přiřadit dítěti mužské či ženské pohlaví a podrobit své dítě nepotřebným zákrokům. Ukazuje se totiž, že rodiče obvykle nechtějí, aby se jejich dítě lišilo, a registraci „divers“ pohlaví u svého dítěte se snaží vyhnout²⁵⁷. Stejně tak je tato právní úprava kritizována za to, že v praxi příliš neoslabuje dominující medicínský diskurz, protože o tom, zda je někdo intersex a může mu tedy být zapsáno nebinární pohlaví, stále rozhodují lékaři²⁵⁸. Dle některých má být proto registrace (třetího) pohlaví založena na pouhém sebeurčení bez nutnosti medicínské autorizace²⁵⁹. Takový přístup, kdy si jedinci zvolí kolonku pohlaví, resp. genderu bez omezení nebo splnění jakýchkoliv podmínek, Baršová nazývá „flexibilním nebinárním modelem“²⁶⁰.

V kontextu ochrany práva intersex lidí na sebeurčení by dle autorky mělo být v českém právu nejprve především upuštěno od vnímání pohlaví jako dvou striktně oddělených neprostupných protipólů. To by v praxi znamenalo především umožnit intersex lidem jednoduše během života změnit pohlaví zapsané při narození, aniž by tito lidé museli splnit další podmínky nebo dokazovat, že prožívají genderovou dysforii. ÚS ČR sice nedávným nálezem zrušil povinnou sterilizaci jako podmínku změny pohlaví, nicméně změna pohlaví může být po přijetí ústavně konformní legislativy i nadále dostupná pouze zletilým trans lidem po opatření diagnózy, splnění tzv. real life testu a kladného stanoviska komise²⁶¹. Požadavek na dostupnost flexibilní změny pohlaví na základě sebeurčení pak vyplývá i ze všech analyzovaných lidskoprávních dokumentů.

Dostupnost registrace nebinárního pohlaví může být z hlediska lidskoprávního diskurzu vhodnou doplňkovou a dobrovolnou možností pro intersex lidi, kteří se nebudou ztotožňovat

²⁵⁴ Ibid., § 22 odst. 3.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ VON WAHL, From Object to Subject: Intersex Activism and the Rise and Fall of the Gender Binary in Germany, 2021, s. 774.

²⁵⁷ GARLAND a TRAVIS, Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder, 2022, s. 69.

²⁵⁸ Ibid., s.

²⁵⁹ VON WAHL, From Private Wrongs to Public Rights: The Politics of Intersex Activism in the Merkel Era, 2022, s. 72

²⁶⁰ BARŠOVÁ, Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.), 2020, s. 989.

²⁶¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 4. 2024, sp. zn. Pl. ÚS 52/23.

s ženským ani mužským pohlavím. Německá zkušenost nicméně ukazuje, že není vhodné nebinární pohlaví přiřazovat intersex dětem, neboť to v současnosti vede spíše k pocitům stigmatizace a snaze rodičů se tomuto přiřazení vyhnout. Naopak taková úprava nejspíše nepovede ke snížení počtu nepotřebných zákroků na intersex dětech ani k oslabení dominujícího přesvědčení lékařů, že variace pohlavních znaků jsou především poruchou a nežádoucí anomálií.

Autorka se rovněž ztotožňuje s doporučením Duškové, dle kterého by bylo vhodné zavést možnost v některých případech určení pohlaví dítěte odložit, nebo jeho registraci snadno opravit²⁶². Autorka se tedy odklání od názoru vysloveného NSS ČR, který zdůrazňuje společenskou potřebu zachování objektivní binarity pohlaví v právu. Jednak autorka vychází především z lidskoprávního diskurzu, upřednostňujícího právo jednotlivce na sebeurčení, a jednak má autorka za to že případná registrace nebinárního pohlaví by se týkala tak malého počtu intersex jedinců, že by její zavedení fakticky mělo minimální společenské dopady.

Pro úplnost lze dodat, že existuje i lidskoprávní názorový proud, podle kterého by registrace pohlaví neměla být státem vynucována vůbec. To ostatně připustil i Spolkový ústavní soud ve výše citovaném rozhodnutí. Dle Spolkového ústavního soudu totiž není v rozporu se Základním zákonem (Grundgesetz), aby bylo od institucionalizované registrace pohlaví zcela upuštěno²⁶³. Dle některých autorů totiž ochrana genderových menšin či intersex lidí nespočívá ve vytváření třetích kategorií pohlaví, nýbrž v pěstování takového státu, kterému na pohlaví či genderové identitě lidí bude co záležet co nejméně²⁶⁴. Byť tato otázka do jisté míry souvisí s ochranou práv intersex lidí, dle autorky ji v současném společenském i právním systému lze považovat spíše za teoretickou. V tomto směru lze nicméně přisvědčit některým praktickým návrhům, jako je dobrovolnost uvádění pohlaví na občanském průkazu. Byť by registrace pohlaví byla i nadále relevantní informací např. u lékaře, odpadla by povinnost nedobrovolně sdělovat státem přidělené pohlaví při každé legitimizaci občanským průkazem či rodným listem.

²⁶² DUŠKOVÁ, Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu, 2021, s. 77

²⁶³ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu (Bundesverfassungsgericht), prvního senátu, ze dne 10. 10. 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16, odst. 50.

²⁶⁴ WIPPLER, The Limitations of Expanding Government Recognition of Gender Identity and the Possibility of Genderless Identity Documents, 2016, s. 543.

4.4. Variace pohlavních znaků jako diskriminační důvod

Poslední z kapitol věnujících se možností zvýšení právní ochrany intersex lidí bude zaměřena na možnosti ochrany před diskriminací. V kapitole 3.5. bylo popsáno, že intersex lidé mohou čelit diskriminaci v přístupu k lékařské péči, vzdělání či práci. Specifickou formou diskriminace, vyvěrající z binární kategorizace lidí podle pohlaví, pak zažívají ve sportu. Riziko diskriminace pak dle autorky zvyšuje fakt, že variace pohlavních znaků nejsou v podstatě nijak zohledněny v české legislativě ani v dokumentech či doporučeních veřejných institucí, jako jsou např. ministerstva či profesní organizace.

Již bylo také analyzováno, že intersex lidé sice teoreticky antidiskriminační legislativou chráněni jsou, při její aplikaci nicméně čelí právní nejistotě. Interpretace Kanceláře veřejného ochránce práv totiž není jednoznačná v tom, jestli je diskriminace intersex lidí podřazena pod diskriminaci na základě pohlaví, nebo na základě zdravotního postižení. Autorka se v tomto smyslu odklání od pojetí variací pohlavních znaků jako zdravotního postižení, neboť intersex lidé jsou diskriminováni především na základě společenských předsudků, nikoliv na základě existujícího zdravotního postižení.

Dle autorky by v zájmu právní jistoty a v souladu s lidskoprávními doporučeními měly být variace pohlavních znaků ukotveny v antidiskriminačním zákoně jako samostatný diskriminační důvod, obdobně jako byla takto zakotvena pohlavní identifikace. Dle autorky lze přisvědčit i variantě diskriminace na základě pohlaví, stejně jako je tomu v současnosti v Německu²⁶⁵. Německá úprava tedy stejně jako česká nezakotvuje variace pohlavních znaků jako samostatný diskriminační důvod. Na rozdíl od českého právního prostředí je ovšem situace a ochrana intersex lidí v Německu daleko viditelnějším tématem a stejně tak nepanuje rozpor v tom, na základě jakého diskriminačního důvodu se intersex lidé mohou domáhat ochrany. Proto je dle autorky zakotvení samostatného diskriminačního důvodu z možných variant nejvhodnější. Navíc má větší potenciál nabourat či relativizovat medicínské vnímání variací pohlavních znaků, které v současném českém právu převládá.

4.5. Shrnutí

Poslední část této práce představila několik možností legislativní úpravy, které dle autorky mohou přispět k ochraně práv intersex lidí v českém prostředí. Tyto úvahy vycházely z analýz, provedených především ve 2. a 3. části této práce. To znamená, že navrhované úpravy

²⁶⁵ FEDERAL ANTI-DISCRIMINATION AGENCY, Intersex, 2024.

se zakládaly především na lidskoprávním chápání variací pohlavních znaků v kontextu právně zakotvené striktní binarity pohlaví. Potenciální efektivita těchto úvah byla rovněž konfrontována s německou praxí. Zatímco německý legislativní zákaz provádění normalizačních lékařských intervencí na intersex dětech se ukazuje jako jeden z vhodných nástrojů ochrany autonomie intersex lidí, registrace intersex dětí jako třetího pohlaví nikoliv. Přesto lze uzavřít, že nebinární registrace pohlaví může být vhodným doplňkovým nástrojem ochrany práv na sebeurčení dospělých intersex jedinců, byť v současném českém právu se jako nejúčinnější opatření jeví možnost flexibilní a jednoduché změny pohlaví uvnitř binární registrace. V neposlední řadě bylo navrženo zavedení variací pohlavních znaků jako samostatného diskriminačního důvodu.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl podrobně prozkoumat, jak chrání česká právní úprava, založená na rigidní binaritě pohlaví a genderu, lidská práva intersex lidí, kteří se této binaritě pro své vrozené biologické znaky v mnohém vymykají. Nejprve proto bylo potřeba odhalit, proč a na základě jakých mechanismů k porušování lidských práv intersex lidí dochází. Z první části této práce plyne, že intersex lidé jsou už od 20. století podrobováni nedobrovolným normalizačním operacím a systematickému umlčování jejich identit ve jménu tradiční představy medicíny o dichotomii pohlaví a genderové identity.

Dominantní narativ medicíny začal být relativizován až aktivisty, kritickými queer a feministickými teoriemi a v posledních letech konečně i mezivládními lidskoprávními organizacemi. Medicína se stále pevně drží názoru, že variace pohlavních znaků jsou porucha a výjimka, která binaritu pohlaví nijak nerelativizuje. Kritické teorie a lidskoprávní diskurz naproti tomu popisují variace pohlavních znaků jako přirozený projev biologické diverzity, svědčící o tom, že pohlaví je spíše spektrum, nikoliv dva protipóly. Prosazování rigidní binarity pohlaví je proto v tomto smyslu mocensky vykonstruované a neslučitelné s lidskými právy intersex lidí, zejména pak s jejich právy na osobní integritu, sebeurčení a rovné zacházení. Všechny zkoumané diskurzy si nicméně v právu vzájemně konkurují, a zásadně tak ovlivňují ochranu lidských práv intersex lidí.

Analýza ukázala, že české právo prozatím diskurz mezinárodních lidskoprávních organizací nepřejímá a naopak je stále založeno na hluboce zakořeněném medicínském pohledu. To vyplývá jednak ze zjištění, že česká právní úprava existenci intersex lidí a jejich potřeb nijak nereflktuje a veřejné instituce rovněž nepřichází s žádnými konkrétními opatřeními. Právní jistotě nepřidává ani východisko současného ombudsmana, dle kterého jsou variace pohlavních znaků zdravotním postižením. To ovšem odporuje současným lidskoprávním trendům. Medicínský pohled se prosazuje i v rozsudcích NSS ČR a ÚS ČR dle kterých je třeba na medicínské, striktní binaritě pohlaví trvat v zájmu většinového společenského zájmu při obětování „komfortu“ některých jedinců, kteří se této binaritě vymykají.

Nezbývá proto než zodpovědět hlavní výzkumnou otázku, a to *Jak jsou chráněna lidská práva intersex lidí v českém právu, které je založeno na striktní binaritě pohlaví a genderu?* Výstižná odpověď na tuto otázku zní: Česká úprava ochranu lidských práv intersex lidí explicitně nezakotvuje a veřejné instituce při pokusech o zlepšení situace intersex lidí zůstávají

pasivní. Možnost ochrany zde existuje především na základě mezinárodního lidskoprávního rámce, který prosazuje mj. ochranu před normalizačními zákroky a právo intersex jedinců na uznání genderové identity. Prosazování těchto lidských práv se nicméně realizuje téměř výlučně prostřednictvím soft law dokumentů, kterými ČR není vázána. Byť mají intersex lidé možnost svá práva prosazovat i skrz obecnou právní úpravu, čelí významné právní nejistotě. Tato nejistota vyvěrá mj. z hluboce zakořeněného vlivu medicínského diskurzu na české právo a z prosazování rigidní binarity pohlaví.

Na základě analýzy současného zakončení dílčích lidských práv intersex lidí na mezinárodní úrovni a následné komparace české a německé právní úpravy je nicméně v závěru práce navrženo několik úprav, které by dle autorky mohly k ochraně lidských práv intersex lidí přispět. Jedná se především o legislativní zákaz provádění normalizačních zákroků na intersex dětech a zavedení nutnosti přivolení komise a soudu k invazivním zákrokům na dětech, které jsou terapeutické, ale nejsou akutní. Dále se jedná o zakončení variací pohlavních znaků jako samostatného diskriminačního důvodu.

V neposlední řadě autorka v úvahách *de lege ferenda* dochází k tomu, že byť je tradiční prosazování binarity pohlaví jedním z důvodů, proč dochází k opomíjení až porušování lidských práv intersex lidí, vytvoření třetí, nebinární kolonky pohlaví není univerzálním řešením této problematiky. Většina intersex lidí totiž netouží po nebinární registraci a německá zkušenost ukazuje, že registrace intersex dětí jako třetího pohlaví je vnímána jako další úroveň stigmatizace. V českém prostředí je tedy především třeba umožnit lidem flexibilní změnu pohlaví na základě sebeurčení a také zavést možnost určení pohlaví dítěte odložit či opravit. Stejně tak lze upouštět od povinného uvádění údajů o registrovaném pohlaví, a to např. na identifikačních dokumentech. Nebinární registraci pohlaví lze nicméně považovat za vhodný nástroj k zajištění práva na sebeurčení u intersex jedinců, kteří se pro ni rozhodnou dobrovolně.

Seznam zkratk

CAH	Kongenitální adrenální hyperplazie
CAIS	Úplný syndrom necitlivosti na androgeny
CEDAW	Úmluva za odstranění všech forem diskriminace žen
CNC	Úmluva o právech dítěte
CRPD	Úmluva o právech lidí se zdravotním postižením
ČLK	Česká lékařská komora
DSD	Disorders of sex development
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva o lidských právech)
IAAF	Mezinárodní asociace atletických federací
ICCPR	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
ICESCR	Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MZ ČR	Ministerstvo zdravotnictví České republiky
NSS ČR	Nejvyšší správní soud České republiky
OSN	Organizace spojených národů
PAIS	Částečný syndrom necitlivosti na androgeny
UNCAT	Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení
ÚS ČR	Ústavní soud České republiky

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

ABROSIMOVA, Daria; GRAMC, Martin; MONRO, Surya; STEPHENSON, John; STREULI, Jürg et al.. Infants, Children and Young People with Variations of Sex Characteristics: A Pan-European Survey of the Perceptions of Multidisciplinary Teams and Peer Support Organisation members. Online. In: MONTENEGRO, Marisela; PUJOL, Joan a SCHWEND, Amets Suess (ed.). *Intersex studies: a multidisciplinary exploration*. Universitat Autònoma de Barcelona, 2024, s. 87-108. ISBN 978-84-128138-1-4. Dostupné z: <https://intersexnew.co.uk/wp-content/uploads/2024/03/Intersex-Studies-PDF-18-03-V2.pdf#page=87>. [cit. 2024-05-08].

AGHA, Petr, ed. *Law, politics and the gender binary*. New York, Routledge, 2019. ISBN 978-1-138-48605-8.

BABU, Ramesh a SHAH, Utsav. Gender identity disorder (GID) in adolescents and adults with differences of sex development (DSD): A systematic review and meta-analysis. *Journal of pediatric urology*. 2021, roč. 17, č. 1, s. 39-47.

BAJOVÁ, Silvia. Máme dceru..., nebo ne? Syndrom necitlivosti na androgeny. Online. *Pediatrica pre prax*. 2021, roč. 15, č. 5, s. 208-210. Dostupné z: <https://www.solen.sk/storage/file/article/9c0220700223c8a2d6ecbb0f8491c857.pdf>. [cit. 2023-10-07].

BARŠOVÁ, Andrea. Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.). In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; ŠPONDROVÁ, Pavla a HAVELKOVÁ, Barbara. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 977-992. ISBN 978-80-7598-761-7.

BEALE, Jeniffer M. a CREIGHTON, Sarah M. Long-term health issues related to disorders or differences in sex development/intersex. Online. *Maturitas*. 2016, č. 94, s. 143-148. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378512216302523>. [cit. 2024-04-29].

BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHN, Zdeněk; KÜHNOVÁ, Eva et al. *Antidiskriminační zákon: komentář*. Vydání druhé. Beckovy komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-618-0.

BOUGNÉRES, Pierre; BOUVATTIER, Claire; CARTIGNY, Maryse a MICHALA, Lina. Deferring surgical treatment of ambiguous genitalia into adolescence in girls with 21-hydroxylase deficiency: a feasibility study. Online. *Internal Journal of Pediatric Endocrinology*. 2017, roč. 2017, č. 3, s. 1-5. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5273823/>. [cit. 2024-05-07].

BUTLER, Judith. *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*. Routledge, 1990. ISBN 0415900433.

BUTLER, Judith. *Undoing gender*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2004. ISBN 0-415-96923-9.

DUŠKOVÁ, Šárka. *Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu*. Online. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2021. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Lid%C3%A9%20s%20variace%C3%ADch%20znak%C5%AF%2054-21-KS-1%20P%C5%98%C3%8DLOHA%201%20Copy.pdf>. [cit. 2024-03-16].

DUŠKOVÁ, Šárka; FAFEJTA, Martin a SLOBODA, Zdeněk. *Trampoty s pohlavím: sociální a právní aspekty života intersex lidí*. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-461-3.

DZEHTSIAROU, Kanstantsin. Does consensus matter? Legitimacy of European consensus in the case law of the European Court of Human Rights. *Public Law*. 2011, č. 534, s. 534-553.

EDER, Sandra. The volatility of sex: intersexuality, gender and clinical practice in the 1950s. *Gender & History*. 2010, roč. 22, č. 3, s. 692-707.

FAFEJTA, Martin a SLOBODA, Zdeněk. *Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – sociální aspekty života intersex lidí v Česku*. Online. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2021. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Lid%C3%A9%20s%20variace%C3%ADch%20znak%C5%AF%2054-21-KS-1%20P%C5%98%C3%8DLOHA%202%20Copy.pdf>. [cit. 2024-06-11].

FAFEJTA, Martin. Gender, heteronormativita a genderová práva. In: TOPINKA, Daniel; Zahrádka, Pavel; Foret, Martin; FAFEJTA, Martin a HRABAL, Jiří. *Kultura - média - komunikace / speciál II: Vyprávění - identita - diference*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, s. 75 - 90. ISBN 978-80-244-2463-7.

FAFEJTA, Martin. Intersexualita jako zpochybnění systému dvou pohlaví a genderů. In: TOPINKA, Daniel; ZAHRÁDKA, Pavel; FORET, Martin; FAFEJTA, Martin a HRABAL, Jiří. *Kultura - média - komunikace / speciál II: Vyprávění - identita - diference*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, s. 91 - 106. ISBN 978-80-244-2463-7.

FAUSTO-STERLING, Anne. *Sexing the body: gender politics and the construction of sexuality*. Second paperback edition. New York, NY: Basic Books, 2020. ISBN 978-0-4650-7713-7.

FAUSTO-STERLING, Anne. *Sexing the body: gender politics and the construction of sexuality*. New York, NY: Basic Books, 2000. ISBN 0-7867-2433-1.

FOUCAULT, Michel a RABINOW, Paul. *The Foucault reader*. New York: Pantheon Books, 1984. ISBN 0-394-52904-9.

GARLAND, Fae a TRAVIS, Mitchell. *Intersex Embodiment: Legal Frameworks beyond Identity and Disorder*. Bristol University Press, 2022. ISBN 9781529217391.

GERARDS, Janneke. The Margin of Appreciation Doctrine. In: GERARDS, Janneke. *General Principles of the European Convention on Human Rights*. 2. Cambridge: Cambridge University Press, 2023, s. 241-285. ISBN 9781009045629.

GHATTAS, Dan Christian. Standing Up for the Human Rights of Intersex People. In: SCHERPE, Jens; DUTTA, Anatol a HELMS, Tobias. *The Legal Status of Intersex Persons*. Intersentia, 2018, s. 429-444. ISBN 978-1780684758.

GÖSSL, Susanne Lilian a VÖLZMANN, Berit. Legal Gender Beyond the Binary. *International Journal of Law, Policy and The Family*. 2019, roč. 33, č. 3, s. 403-429.

HART, Bonnie a SHAKESPEARE-FINCH, Jane. Intersex lived experience: trauma and posttraumatic growth in narratives. Online. *Psychology & Sexuality*. 2022, roč. 13, č. 4, s. 912-930. Dostupné z: [doi: 10.1080/19419899.2021.1938189](https://doi.org/10.1080/19419899.2021.1938189). [cit. 2024-04-30].

HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin, et al., 2020. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-812-2.

ISMAIL, Ida; CREIGHTON, Sarah. Surgery for intersex. *Reviews in Gynaecological Practice*, 2005, 5.1: 57-64.

JANSEN, Sebastian, 2016. Transgender and Intersex: Unavoidable Essentialism and the Normative Struggle for Recognition. In: HORLACHER, Stefan. *Transgender and Intersex: Theoretical, Practical, and Artistic Perspectives*. 1. Palgrave Macmillan New York, s. 115-140. ISBN 978-1-137-54352-3.

KHANNA, Niki; LUND, Emily M.; BURGESS, Claire a JOHNSON, Andy J., 2021. Invisibility and Trauma in the Intersex Community. Online. In: *Violence Against LGBTQ+ Persons*. Springer, s. 185-194. ISBN 978-3-030-52612-2. Dostupné z: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-52612-2>. [cit. 2024-04-16].

KONŮPKA, Petr, 2022. *Evropská úmluva o lidských právech: praktický průvodce*. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7630-024-8.

LEE, Peter; HOUK, Christopher; AHMED, S. Faisal a HUGHES, Ieuan. Consensus Statement on Management of Intersex Disorder. Online. *Pediatrics*. 2006, roč. 116, č. 2, s. 488-500. Dostupné z: <https://publications.aap.org/pediatrics/article-abstract/118/2/e488/69037/Consensus-Statement-on-Management-of-Intersex?redirectedFrom=fulltext>. [cit. 2024-06-10].

LETSAS, George. The Truth in Autonomous Concepts: How To Interpret the ECHR. Online. *European Journal of International Law*. 2004, roč. 15, č. 2, s. 279-305. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/ejil/15.2.279>. [cit. 2024-05-20].

MESTRE, Yessica. The Human Rights Situation of Intersex People: An Analysis of Europe and Latin America. Online. *Social Sciences*. 2022, roč. 11, č. 7, s. 317-335. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/socsci11070317>. [cit. 2024-04-26].

NAZAAR, Marijke; OERLEMANS, Anke; HABLOUS, Gijs; CLAAHSEN-VAN DER GRINTEN, Hedi; VAN DER VLEUTEN, Anna et al.. 'We just want the best for this child': contestations of intersex/DSD and transgender healthcare interventions. Online. *Journal of gender studies*. 2021, roč. 30, č. 7, s. 830-843. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/09589236.2021.1881462?needAccess=true>. [cit. 2024-04-29].

O'HARA, Claerwen. Consensus, Difference and Sexuality: Que(e)rying the European Court of Human Rights' Concept of 'European Consensus'. Online. *Law Critique*. 2021, roč. 32, č. 1, s. 91-114. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10978-020-09270-y#citeas>. [cit. 2024-06-30].

PAVLICA, Karel; HEUMANN, Viktor a KUČERA, Charlie. *Obavy a přání trans lidí*. Online. Transparent, 2019. ISBN 978-80-906362-4-8. Dostupné z: https://jsmetransparent.cz/wp-content/uploads/2022/07/Transparent_Obavy-a-prani-trans-lidi_2019_978-80-906362-4-8.pdf. [cit. 2024-03-18].

PETERSEN, Jay Kyle. *A comprehensive guide to intersex*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2021. ISBN 978-1785926310.

ROBINSON, Brandon Andrew. Heteronormativity and Homonormativity. In: NAPLES, Nancy. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*. John Wiley, 2016, s. 1-3. ISBN 978-1405196949.

SCHOBER, Justine; NORDENSTRÖM, Anna; HOEBEKE, Piet; LEE, Peter; HOUK, Christopher et al.. Disorders of sex development: Summaries of long-term outcome studies. Online. *Journal of pediatric urology*. 2012, roč. 8, č. 6, s. 616 - 623. [cit. 2024-04-29].

SCHWEIZER, Katinka; BRUNNER, Franziska; HANDFORD, Christina a RICHTER, Hertha. Gender experience and satisfaction with gender allocation in adults with diverse intersex conditions (divergences of sex development, DSD). *Psychology & Sexuality*. 2014, roč. 5, č. 1, s. 56-82.

ŠUSTEK, Petr a HOLČAPEK, Tomáš. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-321-1.

VON ARNAULD, Andreas; von der DECKEN, Kerstin a SUSI, Mart (ed.). *The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric*. Cambridge University Press, 2020. ISBN 9781108676106.

VON WAHL, Angelika. From Object to Subject: Intersex Activism and the Rise and Fall of the Gender Binary in Germany. Online. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*. 2021, roč. 28, č. 3, s. 755–777. Dostupné z: https://academic.oup.com/sp/article-abstract/28/3/755/5644318?redirectedFrom=PDF&casa_token=T8pyP-PP6SAAAAAA:uX-3pN1GK2x2v-VP35hL5696DrlegCMfsvBAoTUgb8YXtDiki3DmYCeNUfy8C7yWYaDj1Vkn0JzL8Eia. [cit. 2024-06-09].

VON WAHL, Angelika. From Private Wrongs to Public Rights: The Politics of Intersex Activism in the Merkel Era. Online. *German Politics*. 2022, roč. 31, č. 1, s. 59-78. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09644008.2021.1982902>. [cit. 2024-06-10].

WIPPLER, Anna James Neumann. Identity Crisis: The Limitations of Expanding Government Recognition of Gender Identity and the Possibility of Genderless Identity Documents. *Harvard Journal of Law and Gender*. 2016, roč. 39, č. 2, s. 491-554.

ZILLÉN, Kavot; GARLAND, Jameson a SLOKENBERGA, Santa. *The Rights of Children in Biomedicine: Challenges posed by scientific advances and uncertainties*. Online. The Committee on Bioethics for the Council of Europe, 2017. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16806d8e2f>. [cit. 2024-04-24].

ZUCKER, Kenneth J.. Epidemiology of gender dysphoria and transgender identity. *Sexual Health*. 2017, roč. 14, č. 5, s. 404-411.

Ženy a muži v datech 2023. Online. Praha: Úřad vlády ČR, 2023. ISBN 978-80-7440-327-9. Dostupné z: https://www.tojеровnost.cz/wp-content/uploads/2023/11/FINAL-ZaMvD_2023.pdf. [cit. 2024-02-03].

2. Seznam použitých internetových zdrojů

AGENTURA PRO ZÁKLADNÍ PRÁVA EU. *A long way to go for LGBTI equality*. Online. Agentura pro základní práva EU, 2020. Dostupné z: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>. [cit. 2024-05-23].

COUNCIL OF EUROPE. *Gender Equality Glossary*. Online. In: Council of Europe. 2016. Dostupné z: <https://edoc.coe.int/en/gender-equality/6947-gender-equality-glossary.html>. [cit. 2024-06-10].

DEUTSCHER BUNDESTAG. *Gesetzentwurf der Bundesregierung - Entwurf eines Gesetzes zum Schutz von Kindern mit Varianten der Geschlechtsentwicklung (Drucksache 19/24686)*. Online. In: Deutscher Bundestag. 25. 3. 2021. Dostupné z: <https://dserver.bundestag.de/btd/19/246/1924686.pdf>. [cit. 2024-06-06].

EVROPSKÁ KOMISE. *Unie rovnosti: strategie pro rovnost LGBTIQ osob na období 2020-2025*. Online. Evropská komise, 2020. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0698>. [cit. 2024-05-17].

EVROPSKÝ PARLAMENT. *European Parliament resolution of 14 February 2019 on the rights of intersex people (2018/2878(RSP)*. Online. Evropský parlament, 2019. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0128_EN.pdf. [cit. 2024-06-16].

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Guide on case-law of the Convention on Human Rights – Rights of LGBTI persons*. Online. Rada Evropy, 2022. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_LGBTI_rights_ENG. [cit. 2024-05-16].

FEDERAL ANTI-DISCRIMINATION AGENCY. *Intersex*. Online. In: Federal Anti-discrimination Agency. 2024. Dostupné z: https://www.antidiskriminierungsstelle.de/EN/about-discrimination/grounds-for-discrimination/gender-and-gender-identity/intersex/intersex_node.html. [cit. 2024-06-11].

FEDERAL ANTI-DISCRIMINATION AGENCY. *Male – Female – Diverse: The “third option“ and the General Act on Equal Treatment*. Online. In: Federal Anti-discrimination Agency. 2024. Dostupné z: <https://www.antidiskriminierungsstelle.de/EN/about-discrimination/grounds-for-discrimination/gender-and-gender-identity/third-option/third-option-node.html>. [cit. 2024-03-16].

ILGA-EUROPE; EL*C; OII EUROPE a EGLSF. *LBTI women in sport: violence, discrimination, and lived experiences*. Online. OII Europe, 2021. Dostupné z: <https://www.oiiurope.org/lbti-women-in-sports-violence-discrimination-and-lived-experiences/>. [cit. 2024-05-27].

OII EUROPE. *Press Release Y v. France ECHR decision*. Online. OII EUROPE. 22. 2. 2023. Dostupné z: <https://www.oiiurope.org/press-release-y-v-france-echr-decision/>. [cit. 2024-05-20].

OII EUROPE. *Statement of OII Europe on Intersex, Disability and the UN Convention on the Rights of People with Disabilities*. Online. OII Europe, 2015. Dostupné z: https://oiiurope.org/wp-content/uploads/2015/05/CRPD_2015_Statement_OII_Europe.pdf. [cit. 2024-05-20].

OII EUROPE. *STATEMENT of the 1st European Intersex Community Event (Vienna, 30st – 31st of March 2017)*. Online. OII EUROPE. OII Europe, 2017. Dostupné z: <https://www.oiiurope.org/statement-1st-european-intersex-community-event-vienna-30st-31st-march-2017/>. [cit. 2024-04-19].

OSN. *Sexual and Reproductive Health and Research (SRH)*. Online. World Health Organization, 2023. Dostupné z: <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health>. [cit. 2023-10-06].

PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY. *Resolution 1952 (2013) Children's right to physical integrity*. Online. Rada Evropy, 2013. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20174>. [cit. 2024-06-16].

PARLAMENTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ RADY EVROPY. *Resolution 2191 (2017) Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people*. Online. Rada Evropy, 2017. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24232>. [cit. 2024-06-16].

RADA EVROPY. *Human rights and intersex people*. Online. Council of Europe, 2015. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16806da5d4>. [cit. 2024-05-08].

RADA OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health (A/HRC/32/33)*. Online. OSN, 2016. Dostupné z: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/067/39/pdf/g1606739.pdf?token=924YGW2vRzAutCiErt&fe=true>. [cit. 2024-05-26].

RADA OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Resolution adopted by the Human Rights Council on 21 March 2019 (A/HRC/RES/40/5)*. Online. OSN, 2019. Dostupné z: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g19/098/67/pdf/g1909867.pdf?token=oJjDZdsdoSba1stC0V&fe=true>. [cit. 2024-05-26].

RADA OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Resolution adopted by the Human Rights Council on 21 March 2019 40/5. Elimination of discrimination against women and girls in sport*. Online. OSN, 2019. Dostupné z: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g19/098/67/pdf/g1909867.pdf?token=37YBjKy9Ee73scjBhy&fe=true>. [cit. 2024-06-16].

TRANS*PARENT. *Podpořte své intersex dítě*. Online. Trans*parent, 2021. Dostupné z: <https://www.oiiurope.org/podporte-sve-intersex-dite/>. [cit. 2024-04-20].

ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Background Note on Human Rights Violations Against Intersex People*. Online. Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, 2019. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/documents/tools-and-resources/background-note-human-rights-violations-against-intersex-people>. [cit. 2024-03-02].

ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity - Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/29/23)*. Online. OSN, 2015. Dostupné z: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g15/088/42/pdf/g1508842.pdf?token=VMlpSFfjhKTAHef3AE&fe=true>. [cit. 2024-05-26].

ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA. *OHCHR Technical note on the human rights of intersex people: human rights standards and good practices*. Online. Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, 2023. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-11/ohchr-technical-note-rights-intersex-people.pdf>. [cit. 2024-06-16].

ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Opening remarks by Zeid Ra'ad Al Hussein, United Nations High Commissioner for Human Rights at the Expert meeting on ending human rights violations against intersex persons*. Online. In: OHCHR. 16. 9. 2015. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/statements/2015/09/opening-remarks-zeid-raad-al-hussein-united-nations-high-commissioner-human?LangID=E&NewsID=16431>. [cit. 2024-05-07].

ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Statement by Navi Pillay United Nations High Commissioner for Human Rights on the occasion of the presentation of the ILGA “LGBTI Friend of the Year” award and 2014 State-Sponsored Homophobia report and the Panel on International Human Rights Law and Sexual Orientation*. Online. In: OHCHR. 30. 5. 2014. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/statements/2014/05/statement-navi-pillay-united-nations-high-commissioner-human-rights-occasion?LangID=E&NewsID=14654>. [cit. 2024-05-07].

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Situace lidí s variacemi pohlavních znaků a jejich rodin: Doporučení veřejného ochránce práv*. Online. Brno: Veřejný ochránce práv, 2021. Dostupné z:

<https://www.ochrance.cz/uploadsimport/ESO/Lid%C3%A9%20s%20variace%20pohlavn%C3%ADch%20znak%C5%AF%2054-21-KS-1%20Copy.pdf>. [cit. 2023-04-20].

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Zpráva veřejného ochránce práv o nezjištění diskriminace ze dne 29. 9. 2016, sp. zn. 7238/2014/VOP*. Online. Brno: Veřejný ochránce práv, 2016. Dostupné z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4534>. [cit. 2024-05-07].

VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE. *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*. Online. Výbor OSN pro práva dítěte, 2013. Dostupné z: <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2013/en/95780>. [cit. 2024-05-07].

VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE. *General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24), CRC/C/GC/15*. Online. Výbor OSN pro práva dítěte, 2013. Dostupné z: <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2013/en/96127>. [cit. 2024-05-07].

VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE. *General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence, CRC/C/GC/20*. Online. Výbor OSN pro práva dítěte, 2016. Dostupné z: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/404/44/pdf/g1640444.pdf?token=Ovevyxz1FOHdKmxJpa&fe=true>. [cit. 2024-05-07].

VÝBOR OSN PRO SOCIÁLNÍ, HOSPODÁŘSKÁ A KULTURNÍ PRÁVA. *General comment No. 20: Non-Discrimination in Economic, Social and Cultural Rights (Article 2, paragraph 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), (E/C.12/GC/20)*. Online. OSN, 2009. Dostupné z: <https://www.refworld.org/legal/general/cescr/2009/en/68520>. [cit. 2024-05-26].

3. Seznam použitých právních předpisů

Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

Sdělení č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práva a základních svobod.

Sdělení č. 96/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicině.

Úmluva o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (CETS č. 210, 2011).

Vyhláška č. 120/1976 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Vyhláška č. 143/1988 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Vyhláška č. 62/1987 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen.

Vyhláška č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci.

Vyhláška Ministerstva vnitra, kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Zákon č. 198/2009 Sb., zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 285/2002 Sb., zákon o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon).

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách.

Zákon č. 373/2011 Sb., zákon o specifických zdravotních službách.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon o osobním stavu (Personenstandsgesetz) ze dne 19. 2. 2007 (BGB1. I S. 122).

4. Seznam použité judikatury

A.P., Garçon a Nicot proti Francii, rozsudek ESLP ze dne 6. 4. 2017, č. 79885/12 52471/13 a 52596/13.

Christine Goodwin proti Velké Británii, rozsudek ESLP ze dne 11. 7. 2002, č. 28957/95.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 4. 2024, sp. zn. Pl. ÚS 52/23.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 2/20.

Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu (Bundesverfassungsgericht prvního senátu, ze dne 10. 10. 2017, sp. zn. 1 BvR 2019/16.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2019, č.j. 2 As 199/2018 – 37.

Semenya proti Švýcarsku, rozsudek ESLP ze dne 11. 7. 2023, č. 10934/21.

Van Kück proti Německu, rozsudek ESLP ze dne 12. 6. 2003, č.35968/97.

Y proti Francii, rozsudek ESLP ze dne 31. 1. 2023, č. 76888/17.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů

Příloha č. 1: Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů

Vážená paní
Veronika Mžíková

Váš dopis ze dne 25. dubna 2023

V Praze dne 2. května 2023

Č. j.: MZDR 13220/2023-4/MIN/KAN

MZDRX01O4WYF

Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů

Dne 25. dubna 2023 byla Ministerstvu zdravotnictví (MZ) doručena Vaše žádost o poskytnutí informace dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů (InfZ), evidovaná pod č. j.: MZDR 13220/2023-1/MIN/KAN, kterou jste požádala o poskytnutí následujících informací:

1. Jakým způsobem Ministerstvo zdravotnictví vyhodnotilo doporučení jemu adresovaná v Doporučení Veřejného ochránce práv (Situace lidí s variacemi pohlavních znaků a jejich rodin. Doporučení Veřejného ochránce práv 2021) ze dne 31. 8. 2021, sp. zn. VOP 54/2021/OZP?
2. Vytvořilo Ministerstvo zdravotnictví na základě doporučení v Doporučení VOP 54/2021/OZP pracovní skupinu pro zhodnocení stávající české praxe související s realizací tzv. normalizačních zákroků u dětí s variacemi pohlavních znaků?
3. Provedlo Ministerstvo zdravotnictví na základě doporučení v Doporučení VOP 54/2021/OZP vyhodnocení, zda je nutné a zda lze dospět k tomu, aby se základní informace o stavu pacienta s variacemi pohlavních znaků mohly sbíhat u registrujícího pediatra, který má s pacientem standardně nejužší vztah a nejčastější kontakt?
4. Realizovalo Ministerstvo zdravotnictví na základě doporučení v Doporučení VOP 54/2021/OZP sběr dat o počtu osob s variacemi pohlavních znaků?
5. Realizovalo Ministerstvo zdravotnictví na základě doporučení v Doporučení VOP 54/2021/OZP informační kampaň poukazující na situaci dětí s variacemi pohlavních znaků?
6. Zajistilo Ministerstvo zdravotnictví na základě doporučení v Doporučení VOP 54/2021/OZP lékařům informační materiály týkající se medicínských aspektů intersex problematiky?

Ministerstvo zdravotnictví, Palackého náměstí 375/4, 128 01 Praha 2
tel./fax: +420 224 971 111, e-mail: mzcr@mzcr.cz, www.mzcr.cz

K Vaší žádosti sděluji:

Na základě zaslaných doporučení kanceláři VOP Ministerstvo zdravotnictví iniciovalo jednání k problematice osob s poruchami pohlavního vývoje, které se uskutečnilo dne 1. listopadu 2021. Jednání se zúčastnili zástupci Ministerstva zdravotnictví, kanceláře VOP, odborné veřejnosti a České lékařské komory.

Na tomto jednání byla jednotlivá doporučení podrobně projednána se závěrem, že MZ ve spolupráci s odbornou veřejností připraví informační materiály pro rodiče a děti s poruchami pohlavního vývoje i metodiku pro poskytovatele zdravotních služeb, jak postupovat v případě, že mají podezření na dítě s poruchou pohlavního vývoje.

Ostatní doporučení byla zástupcům kanceláře VOP odborníky vysvětlena.

S pozdravem

Mgr. Daniela Kobilková
ředitelka Odboru kanceláře ministra

v z. Ing. Daniela Matějková
vedoucí oddělení strategií, protokolu, vládní a parlamentní agendy
podepsáno elektronicky

Binarita pohlaví a genderu v českém právu

Abstrakt

Tato práce se zabývá lidskými právy intersex lidí v kontextu binarity pohlaví a genderu. Klade si za cíl zodpovědět otázku, jak jsou v českém právu, založeném na binární registraci pohlaví, chráněna lidská práva intersex lidí. Text identifikuje, jak binarita pohlaví a genderové identity prozařuje do české legislativy a judikatury a rovněž představuje odlišné diskurzy, které o variacích pohlavních znaků vytváří různé narativy. Stěžejní částí práce je analýza zakotvení ochrany lidských práv se zaměřením na právo na osobní integritu, na sebeurčení, a nediskriminaci v mezinárodním lidskoprávním rámci a míra odrazu této ochrany v českém právu. Skrz celou práci je pak reflektováno, jak binarita pohlaví a jednotlivé diskurzy mohou ochranu práv intersex lidí v českém prostředí ovlivňovat. Nakonec jsou při současné komparaci s německou právní úpravou nastíněny opatření *de lege ferenda*, včetně úvahy nad vhodností vytvoření nebinární registrace pohlaví u intersex lidí.

Klíčová slova: binarita pohlaví, intersex, lidská práva

Sex and Gender Binary in Czech Law

Abstract

The thesis deals with the human rights of intersex people in the context of sex and gender binary. It aims to answer the question of how the human rights of intersex people are protected under Czech law, which is based on binary sex registration. The text identifies how sex and gender identity binary permeates Czech legislation and jurisprudence, as well as presents different discourses that create various narratives about variations of sex characteristics. The central part of the thesis analyses the protection of human rights of intersex people, focusing on the rights to personal integrity, self-determination, and non-discrimination within the international human rights framework, and the extent to which this protection is reflected in Czech law. Throughout the thesis, it is reflected how sex binary and different discourses may influence the protection of intersex people's rights in the Czech context. Finally, in comparison with German law, measures *de lege ferenda* are outlined, including considerations on the appropriateness of legislating a non-binary sex registration for intersex people.

Key words: sex binary, intersex, human rights